

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Ühiskonnateaduste instituut

Sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

„TREPIST ÜLES VÕI TREPIST ALLA” – VARJUPAIGA TEENUSE KASUTAJATE
RESOTSIALISEERUMISE PERSPEKTIIVID TARTU LINNA VARJUPAIGA KODUTUTE

NÄITEL

Bakalaureusetöö

Koostaja: Eleanoora Tint

Juhendaja: Jüri Kõre, knd

Tartu 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Eleanoora Tint

31.05.2015

Summary

„UPSTAIRS OR DOWNSTAIRS” – RESOCIALIZATION PERSPECTIVES FOR THE USERS OF SHELTER SERVICES BY THE EXAMPLE OF THE CLIENTS OF TARTU SHELTER

Eleanoora Tint

The vast field of homelessness includes various approaches, problems and solutions. Homelessness cannot be avoided totally as there are several different reasons, causing continuous vagrancy and obstacles for autonomous coping.

The present thesis deals with the life courses of the users of Tartu Shelter services and the various social roles and contextual features of homelessness. The thesis presents an analyzing overview of the situation and problems of Tartu Shelter people who are living in poverty. The target group consists of 211 people, who have been offered services in Tartu Shelter in 2014. Quantitative research method is used in the present thesis. The main results of the research work are as following:

1. Many Shelter service users have had a non-formal support network, but it really functions only a few cases. For independent coping and rehabilitation, the support of relatives and friends is essential.
2. For a lot of Shelter service users the main income consists of disability pension or old-age pension. The fact of receiving income is not sufficient, however, for guaranteeing a person autonomous coping and access to essential goods. Therefore it is important to improve the knowledge of using money.
3. There is a large proportion of people with psychic disorders or disabilities among the homeless.
4. The people who apply for social housing include those with long-term housing problems. The unsolved questions concerning housing are among the main reasons causing obstacles for independent coping.
5. The people who receive the service of social housing live mostly in poverty, the next important factor is the inability to cope both for physical and/or mental problems.

6. The people who use the Shelter service have done it permanently or repeatedly. For long-term homeless people, vagrancy has become a norm, their motivation for helping themselves and coping independently is decreasing. Therefore the homeless need continually supportive services.

As a conclusion it can be said that the reasons creating homelessness are tackled continually, but more attention should be turned to preventive work. In order to alleviate the problem of homelessness, more services, approaches and various solutions offered to target groups should be developed. Well-timed and early prevention can avoid habitual homelessness.

Sisukord

Summary	3
Tabelite loetelu	6
Sissejuhatus	7
I. KODUTUS	9
1.1. Kodutuse definitsioon	9
1.2. Kodutuse statistika	10
1.3. Kodutuse põhjused	12
1.4. Kodutust iseloomustavad näitajad	13
II. KODUTA INIMESTE RESOTSIALISEERUMINE	15
2.1. Sotsialiseerumise mõiste	15
2.2. Koduta inimeste resotsialiseeritavus	15
2.3. Toetused ja teenused koduta inimestele Eestis	16
III. MOTIVATSIOONITEOORIA	20
3.1. Astmeline rehabilitatsioon – trepimudel	20
3.2. Esmalt eluaseme mudel	21
IV. UURIMUSE METOODIKA	22
4.1. Probleemipüstitus	22
4.2. Uurimuse eesmärk ja ülesanded	22
4.3. Uurimuse käik ja ajakava	23
4.4. Uurimismeetod ja andmete kogumine	23
4.5. Uuritav sihtrühm	25
4.6. Uurimuse eetiline aspekt ja uurija reflektiivsus	25
4.7. Probleemid ja raskused uurimuse läbiviimisel	25
V. UURIMISTULEMUSTE ANALÜÜS JA ARUTELU	26
VI. JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD	37
Kokkuvõte	40
Kasutatud kirjandus	42
Lisa 1. Euroopa kodutuse ja eluasemepuuduses isikute tüpologia ETHOS	46
Lisa 2. Eesti varjupaigateenuse täisealised kasutajad soo järgi, 2009–2013	47

Tabelite loetelu

Tabel 1. Kodutute arvu hinnangud Eestis, 2000, 2002, 2010, 2011, 2009-2013	11
Tabel 2. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad soo ja vanuse järgi, 2005–2014....	12
Tabel 3. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad teenusel viibimise kestuse järgi, 2005-2014.....	27
Tabel 4. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad sissekirjutuse järgi, 2014.....	27
Tabel 5. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad kodakondsuse järgi, 2014.....	28
Tabel 6. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad perekonnaseisu järgi teenusel viibimise ajal, 2014	28
Tabel 7. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad mitteformaalse tugivõrgustiku olemasolu järgi teenusel viibimise ajal, 2014	29
Tabel 8. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad mitteformaalse tugivõrgustiku toimimise järgi teenusel viibimise ajal, 2014.....	29
Tabel 9. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad töövõime kaotuse ja määratud puude raskusastme järgi teenusel viibimise ajal, 2014	29
Tabel 10. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad sissetuleku liigi järgi teenusel viibimise ajal, 2014	30
Tabel 11. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad psüühikahäire ja vaimupuude olemasolu järgi, 2014	31
Tabel 12. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajatest esimesel ja teisel põhitaotlemise korral sotsiaaleluruumi arvele võtmise järgi, 2001-2014	32
Tabel 13. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajatest esimesel ja teisel taotlemise korral põhitaotlejana sotsiaaleluruumi arvele mitte võtmise põhjuste järgi, 2001–2014.....	33
Tabel 14. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajatest esimesel ja teisel taotlemise korral põhitaotlejana sotsiaaleluruumi arvele võtmise põhjuste järgi, 2001–2014	34
Tabel 15. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajatest esimesel ja teisel taotlemise korral põhitaotlejana sotsiaaleluruumi üürilepingu lõpetamise põhjuste järgi, 2001–2014.....	35
Tabel 16. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad hoolekandesüsteemi jääjate/väljujate ja teisele teenusele minejate järgi, 2014.....	36

Sissejuhatus

Eestis on aja jooksul nõrgemate toeks rajatud organisatsioone ja institutsioone. Institutsioonide tegevuse kirjeldamisel on sageli kasutusel formaalsed näitajad (kohtade täituvus, klientide käive vms). Sisuline töö tulemuslikkus jääb mõnikord analüüsimata. Käesolev uuring keskendub varjupaiga teenusele ja selle teenuse kasutajate resotsialiseerumisele. Hinnang kodutute rehabiliteerimisele ja selle kaudu järeldused varjupaiga teenuse tähtsusele antakse Tartu linna Varjupaiga kasutajate elukäikude näitel.

Käesoleva uuringu eesmärgiks on saada ülevaade Varjupaiga teenuse kasutajate elukäikudest ning mõtestada kodutute sotsiaalseid rolle ja kontekste. Antud töö autor töötab Tartu linna Varjupaigas sotsiaaltöötajana, kes oma igapäevatoos tegeleb kodutuks jäänud isikute erinevate probleemidega. Varjupaik moodustati munitsipaalasutusena 1999. a peavarjuta jäänud inimeste abistamiseks. Algselt pakkus see ainult ööbimisvõimalust. Alates 2009. a osutatakse asutuses sotsiaalmajutusteenust ja sotsiaaltöötaja teenust. Kuna pakutavad teenused on suhteliselt uued, siis toimub teenuste osutamisel järjepidev arenemine ja parendamine.

Käesolev töö koosneb kuuest peatükist. Esimeses peatükis antakse ülevaade kodutuse definitsioonist, statistikast, põhjustest ja iseloomustavatest näitajatest. Teises peatükis käsitletakse sotsialiseerumise mõistet, koduta inimese resotsialiseeritavust, toetusi ja teenuseid. Kolmas peatükk keskendub motivatsiooni teooriale. Neljandas peatükis käsitletakse uurimuse metoodikat. Viiendas peatükis antakse ülevaade uurimistulemuste analüüsist ja tulemustest ning kuuendas peatükis esitatakse järeldused ja ettepanekud. Välja on toodud kirjanduse ülevaade ning töö lõpeb lisadega.

Lõputöö annab analüüsiva ülevaate Tartu linna Varjupaiga klientide olukorrast ja probleemidest. Töö ei pretendeeri üldistamisele.

Sissejuhatus lõpetuseks tänab autor oma juhendajat Jüri Kõre't asjatundliku juhendamise eest, Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakonna sotsiaaltööteenistuse peaspetsialisti Marika Parist ja juhataja-sotsiaaltöö peaspetsialisti Inge Kooli ning teisi sotsiaalabi osakonna sotsiaaltööteenistuse sotsiaaltöötajaid. Tänan oma peret ja töökaaslasi kannatlikkuse ja mõistva suhtumise eest.

Töös kasutatavad lühendid:

ETHOS – Euroopa kodutuse ja eluasemepuuduses isikute tüpoloogia

FEANTSA – European Federation of National Organisations working with the Homeless

KOV – kohalik omavalitsus

SAO – sotsiaalabi osakond

SER – sotsiaaleluruum

TLV – Tartu Linnavalitsus

I. KODUTUS

Antud peatükis antakse ülevaade kodutuse mõistest, statistikast, põhjustest ja tuuakse välja kodutust iseloomustavad näitajad.

1.1. Kodutuse definitsioon

Kodutus kui sotsiaalne probleem on laialtlevinud, kuid kodutusele kui nähtusele puudub üheselt mõistetav täpne definitsioon. Kährik, Tiit, Kõre ja Ruoppila (2003) kirjutavad, et kodutus on Eestis suhteliselt harv nähtus, mis muutus silmanähtavamaks 1990-ndate keskpaigus. Paljudel eluasemeta inimestel puudub lähedaste toetus ja nad on sotsiaalselt mitteaktiivsed (Kährik, Tiit, Kõre, Ruoppila, 2003).

Kodutust defineeritakse peamiselt kindla elukoha puudumisena, kuid kodutu ei pruugi tingimata olla absoluutselt ilma elukohata. Nendeks võivad ette tulla olukorrad, mil ei ole mõistlik või võimalik mingitel põhjustel kodus viibida. Kodus viibimine tekitab füüsilist ja/või vaimset kahju, näiteks koduse vägivalda ja ahistamise tõttu. FEANTSA (2014) järgi ei ole kodutusele üldtunnustatud definitsiooni, samuti puudub ühtne Euroopa määratlus. Kodutust on võimalik defineerida kitsalt, et inimesel puudub peavari, kuid võib määratleda laiemalt. FEANTSA laiema kodutuse määratluse järgi hõlmab kodutus ka neid, kes elavad ebakindlatel ja elamiskõlbmatutes tingimustes (FEANTSA, 2014). FEANTSA on arendanud välja Euroopa kodutuse ja eluasemepuuduses isikute tüpologia (ETHOS), mille abil paremini mõista ja mõõta kodutust Euroopas ning luua ühine riikidevaheline teabevahetuse keel kodutusest (FEANTSA, 2012). ETHOS-e põhikategooriad kodutuse olemusest:

- *Peavarjuta isikud* – inimesed, kes elavad tänavatel või kasutavad ajutist varjupaigateenust.
- *Kodutud* – inimesed, kes kasutavad majutuse, varjupaiga või muude institutsioonide võimalusi.
- *Ebapiisava juriidilise kaitseta eluruumi kasutavad isikud* – inimesed, kellel on ebakindel eluase, ohustab väljatõstmine või perversivõim.
- *Ebakvaliteetsed eluruumi kasutavad isikud* – inimesed, kes elavad seadusega keelatud ajutistes, elamiskõlbmatutes või ülerahvastatuse tingimustes (vt lisa 1 lk 46).

Euroopa Komisjoni (2015) veebilehe järgi peetakse kodutuse staatuseks tänaval elamist, kus inimesed elavad ajutises, ebakindlas või halva kvaliteediga eluruumis. Tüüpilised kodutuse põhjused on töötus ja vaesus, ränne, vananemine, terviseprobleemid, purunenud suhted,

taskukohase eluaseme ostmise või rentimise võimaluse puudumine, ebapiisav või puuduv tugivõrgustiku toetus. Kodutud võivad kannatada terviseprobleemide, diskrimineerimise, isolatsiooni käes, mis takistavad vajalikele avalikele teenustele ja hüvedele ligipääsu ning mille tagajärjeks võib olla lühem eluiga. (European Commission, 2015).

Kodutus võib samuti olla inimese teadlik eluviisi valik, milles soovitakse vabadust eluasemeprobleemidest vm kohustustest. Kodutuse staatusest väljuda võib olla küllaltki keeruline. Loobudes kodutuse eluviisist jäädakse tihti ilma oma sõpradest, kes uut käitumismustrit omaks ei suuda võtta. Dobelniece (2007) uuringu andmetel erinevad kodutud ülejäänud ühiskonnast oma eluviisi poolest. Dobelniece (2007) järgi väärtustavad osa kodutuid vabadust rohkem kui töötamist, perekonda ja tavapärast eluviisi, mille tõttu ei ole nad integreerumisest huvitatud. Paljud neist on harjunud kodutuse eluviisiga ega soovi alluda ühiskonnas kehtivatele normidele, võtta kohustusi, olla kaasatud ühiskondlikku ellu ja elada nagu enamik (Dobelniece, 2007). Seega kodutus võib olla harjumuslik ja soovitud eluviisi valik.

1.2. Kodutuse statistika

Eesti eluasemevaldkonna arengukava 2008-2013 (2008) andmetel on Eesti sotsiaaltöö praktikute hinnangul kodutute üldarv Eestis 3000-3500 inimest (Eesti eluasemevaldkonna..., 2008). Eesti statistika aastaraamatu (2014) andmetel kasutas 2009.-2013. aastatel varjupaiga teenust 2680-3230 inimest (Eesti statistika..., 2014: 139). Tartu Varjupaiga näitel on võimalik käsitleda vaid väikest osa kodutute statistikast, mida ei saa üldkogumile üldistada. Ainuüksi Tartus on koduta või muude probleemide käes kannatavatele inimestele mitmesuguseid asutusi, milleks on MTÜ Naiste Varjupaik, Tartu Laste Turvakodu, Tähtvere Avatud Naistekeskus MTÜ. Vastavalt probleemidele ja nende ulatusele on inimesed koondunud eelnimetatud asutustesse.

Kodutuse probleemi puhul on keeruline üheselt määratleda ja anda kindlaid statistilisi numbreid tegeliku probleemi olemusest ja selle ulatusest. Eesmätsa (2010) järgi on statistiline ülevaade kodutusest suhteliselt varjatud ja jaotunud erinevate sihtrühmade alla. Kodutud võivad olla töötud, pensionärid, endised lastekodu kasvandikud, üürivõlglast, perevägivald all kannatanud, kinnipidamiskohast vabanenud või -asutuses viibijad, kriminaalhooldusalused, kui ka haiglate ja meditsiinasutuste patsiendid, kohalikust

omavalitsusest toetuse saajad (Eesmet, 2010: 24). Seetõttu ei ole võimalik anda täielikku ülevaadet Tartu kodututest.

Kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate-ekspertide hinnangul oli 2002. a kodutute arv Tallinnas umbes 2000 ja 2010/2011. a loenduse andmetel 1225. Seega on Tallinnas kodutute arv vähenenud ligi 800 isiku võrra. 2011. a rahvaloenduse andmetel on kodututuks pidanud end alla 900 inimese. Üldiselt on kodutute arv Eestis aastate jooksul vähenenud (vt tabel 1).

Tabel 1. Kodutute arvu hinnangud Eestis, 2000, 2002, 2010, 2011, 2009-2013

	2000. a rahvaloendus	2002. a majandus- ja sotsiaalministeeriumi hinnang	2002. a KOV-ide sotsiaaltöötajate ekspert hinnang	2010/2011. a Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse loendus	2011. a rahvaloendus	Kodutute öömaja ja varjupaiga teenuse kasutajate statistika 2009-2013
Eesti	369	5000	3000-3500	-	864	2150-2755
Tallinn	-	-	2000	1225	-	-

Andmed: Kodutud Tallinnas, 2012; Kõre, 2003; Tiit, 2013; Uuring „*Õõbimiskohtade kasutamine 2003-2013*” (2014), (autori arvutused); Varjupaigateenus, 2014, (autori arvutused).

2014. aastal viibis Tartu Varjupaigas kokku 211 inimest, kellest 180 olid mehed ning 31 naised (vastavalt 85,3 ja 14,7 %). Viimasel kümnel aastal on meeste osatähtsus teenuse kasutajate hulgas olnud 78–87% ja naiste osatähtsus vastavalt 13–22% vahel (vt tabel 2).

Tartu varjupaigas on viimasel kümnel aastal olnud 18–24aastaste teenuse kasutajate osatähtsus 2–13% vahel, 25–49 aastaseid 29–49% vahel, 50–64 aastaseid 29–45% vahel ja üle 65aastaseid 6–21% vahel (vt tabel 2).

Tabel 2. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad soo ja vanuse järgi, 2005–2014

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kokku	200	200	198	211	223	193	208	198	204	211
Mehed	170	172	158	180	193	162	163	162	170	180
Naised	30	28	40	31	30	31	45	36	34	31
Alla 18	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
18-24	4	8	5	6	7	25	15	14	12	23
25-49	88	90	97	104	99	73	101	94	90	62
50-64	83	90	81	85	84	67	72	72	60	89
65 ja vanemad	25	12	15	15	32	28	20	18	42	37
% -des Varjupaiga teenuse kasutajatest										
Mehed	85	86	79,8	85,3	86,5	84	78,4	81,8	83,3	85,3
Naised	15	14	20,2	14,7	13,5	16	21,6	18,2	16,7	14,7
Alla 18	0	0	0	0,5	0,4	0	0	0	0	0
18-24	2	4	2,5	2,8	3,1	12,9	7,2	7	5,9	10,9
25-49	44	45	49	49,3	44,4	37,9	48,6	47,5	44,1	29,4
50-64	41,5	45	40,9	40,3	37,7	34,7	34,6	36,4	29,4	42,2
65 ja vanemad	12,5	6	7,6	7,1	14,4	14,5	9,6	9,1	20,6	17,5

1.3. Kodutuse põhjused

Kodutusel kui nähtusel võib olla mitmesuguseid mõjutatavaid tegureid, millest antakse järgnevalt ülevaade.

Swärd (1999) järgi on kodutuse põhjusteks viie erineva tasandi probleemid:

1. *Strukturaalsed tegurid* – muutused majanduses, tööhõives, eluasemeturul ja hoolekandesektorites;
2. *Kodutuks jäämise riski mõjutavad tegurid* – vaesus, kohalikust omavalitusest toetuste saamine, ebakindel elukoht;
3. *Vallandavad tegurid* – inimeste elus toimuvad ebasoodsad sündmused (kooselu lõppemine, perevägivald, töötus jm);
4. *Tegurid, mis soodustavad kodutust või takistavad kodutuse staatusest väljumist* – nähtamatud barjäärid, mis takistavad kodutul naasta eluasemeturule, kodutu staatusega ja eluviisiga leppimine ning suurem negatiivne rõhuvam mõju pikaajalistele kodututele;
5. *Kodutuse kujunemine harjumuslikuks* (Swärd, 1999).

Kõre (2003) järgi kirjeldavad Eesti sotsiaaltöötajad kodutuks jäämist järgnevate sündmuste ahelate abil:

1. Töötus → alkoholi kuritarvitamine → üürivõlad → väljatõstmine või korteri müük;

2. Töötus → alkoholi kuritarvitamine → perekonna lagunemine või kooselu lõppemine → eluaseme kaotus;
3. Kinnipidamiskohast vabanemine → võimetus leida tööd → võimetus üürida eraturult eluasest sissetulekute puudumise ja sotsiaalse tausta tõttu;
4. Narkomaania → perekonnast väljaheitmine → eluaseme kaotus;
5. Ränne töökoha leidmiseks linna → (püsiva) töö mitteleidmine → ebapüsiv eluase või kodutus;
6. Omavoliline eluruumi kasutamine → omaniku (k.a omavalitsuse) rangem kontroll eluruumide üle → varjupaika sattumine (Kõre, 2003: 16-17).

Kõre (2003) kirjeldab, et Eestis on kodutust põhjustavate individuaalsete faktorite mõju tugevdanud järgmised struktuursed tegurid: eluasemepoliitika üliliberaalsus, tööhõivepoliitika passiivsus, puudujäägid sotsiaalkindlustuse ja -abi süsteemis, erivajadustega inimeste (kinnipidamisasutusest vabanenud, vaimse puudega jt) rehabiliteerimise puudulikkus (Kõre, 2003: 17, Sergejev ja Jakovleva 1998 kaudu).

Kodutuse ilmnemise aluseks on erinevate mõjutavate tegurite kombinatsioonid. Ei ole ühest kindlat põhjust, mistõttu on oluline igat inimest kohelda kui unikaalset indiviidi, kes tuleb oma probleemidega toime erinevalt. Kõre (2003) hinnangul põhjustab kodutuks jäämise riski hoopis nõrk sotsiaalkaitse süsteem (Kõre, 2003: 17), mistõttu sotsiaalhoolekandel on oluline roll kodutuse vähendamisel.

Uurimuse autori arvamusel on kodutus tingitud mitmetest teguritest – füüsiline, bioloogiline, sotsiaalne, poliitiline ja psühholoogiline keskkond, kultuur, majandus, haridus, elustiil, lapsepõlve kogemused, lähisuhte võrgustik, võlgnevused, vägivald, tervises seisund, sõltuvusprobleemid, elutingimused, tööhõive, sotsiaalne tõrjutus, diskrimineerimine, kehv teenuste kättesaadavus, individuaalsed oskused ja teadmised elus toimetulemisel jm. Seetõttu tuleb teadvustada ja hinnata kodutuse olemust laiemalt.

1.4. Kodutust iseloomustavad näitajad

Peamiseks kodutuse näitajaks on püsiva elukoha puudumine. Eesmetša (2010) arvamusel on mitmed erinevad sotsiaalsed probleemid seotud tihedalt kodutusega. Eesmetša (2010) järgi iseloomustavad kodutust alkoholi, narkootiliste ja psühhotropsete ainete kuritarvitamine, kriminaalne käitumine, vaesus, ravimata tervisehäired (nii vaimne kui füüsiline tervis).

Kodutul puudub püsiv elukoht, esineb probleeme igapäevaeluga toimetulekul ning sotsiaalses suhtlemissfääris vajalikud oskused on minimaalsed või puudulikud (Ees mets, 2010: 26). Lisaks elukoha puudumisele ja teistele põhjustele iseloomustab kodutust ebavõrdsus, võlgnevused erinevatele võlanõudjatele, motivatsiooni ja tahte puudumine iseseisvalt eluga toimetulekuks, kasimatus, diskrimineerimine, sotsiaalne tõrjutus, tööpuudus või võimetus leida töökoht, lähitugivõrgustiku puudumine jm.

Keogh jt (2015) järgi on kodutus seotud suurema suremuse, haigestumuse, kehvaima tervise, alkoholi ja narkootikumide kuritarvitamise ja muude tervisega seotud riskikäitumistega, mis muudab sihtrühma eriti haavatavaks. Kodutuid ohustavad mitmed takistused sobivate teenuste saamisel, sh teenuste puudus ja järjepidevuse puudumine teenuste osutamisel (Keogh jt, 2015). Lähtudes antud sihtrühma sagedamate terviseriskidest on oluline kodututele leida efektiivsemaid meetodeid hoolduse ja meditsiini korralduses.

II. KODUTA INIMESTE RESOTSIALISEERUMINE

Antud peatükis antakse ülevaade sotsialiseerumise mõistest, koduta inimese resotsialiseerumisest ja ülevaade kodututele pakutavatest teenustest.

2.1. Sotsialiseerumise mõiste

Sotsialiseerumise aluseks on Hessi, Marksoni ja Steini (2000) järgi inimeste vaheline kommunikatsioon ehk vajadus olla koos teistega ning oskus elada sotsiaalset elu. Reaalsus on sotsiaalselt konstrueeritud, mida teised inimesed meie ümber aitavad määratleda (Hess jt, 2000: 70). Bergeri ja Luckmanni (1966) teoorias tähendab sotsialiseerumine pidevat sotsiaalselt määratletud ja aktsepteeritud käitumismustrite õppimist. Bergeri ja Luckmanni (1966) järgi on sotsialiseerumisel oluline roll lapsepõlvemaailmas, milles toimub indiviidi maailmavaate ülesehitus. Sotsialiseerumine ei ole kunagi täielik ja lõplik (Berger ja Luckmann, 1966). Hess jt (2000) järgi ei valmista lapse ja nooruki sotsialiseerumine inimest ette kõikideks tuleviku rollideks, mida inimene teeb täiskasvanuks saades – kooli lõpetamine, töötamine, abiellumine ja vanemlikkus, kogukondlikud ja kodanikukohustused on vaid mõned näited. Hess jt (2000) kirjeldavad, et sotsialiseerumisele lisaks on oluline desotsialiseerumine (rollist loobuma õppimine) ja resotsialiseerumine (uute vajalike rollide ja väärtuste õppimine). Rollimuutusega toimub inimese mina võimalik reorganiseerimine (Hess jt, 2000: 85). Aimre (2013) järgi esinevad sotsialiseerumisega samuti kultuuri omandamine, kasvamine ja kasvatamine (Aimre, 2013: 127). Erinevatel eluperioodidel omandavad inimesed erinevaid (elu)kogemusi, oskusi ja teadmisi, mille tulemusel toimub individuaalne areng ning muutub arusaam minapildist. Sotsialiseerumine on elavas keskkonnas ja kultuuris sotsiaalsete käitumisnormide õppimine, õpitu omandamine ning kohanemise protsess ühiskonnas. Inimeste areng ja nende vaheline kommunikatsioon toimub sotsiaalses keskkonnas sotsialiseerudes.

2.2. Koduta inimeste resotsialiseeritavus

Kõik inimesed on erinevad isiksused, mida peegeldavad igäühe unikaalsed väärtused, unistused ja kogemused, kuid enamjaolt soovivad kõik üht – olla võrdväärsed ühiskonnaliikmed ja kogeda ühtekuuluvuse ja turvalisuse tunnet. Hollanderi ja Wilkeni (2015)

teoorias on resotsialiseerumine seotud inimese osalemisega ühiskonnas ning riskigrupis olevad inimesed vajavad tihti tuge ja suunamist spetsialistide poolt. Keegi ei taha kuuluda sotsiaalselt tõrjutute sihtgruppi, olla klient (Hollander ja Wilken, 2015). Kõigi ühiskonnaliikmete eesmärgiks on leida oma rännakutel need tõelised väärtused, mis täidavad elu tasakaalu ja harmooniaga. Kahjuks ei tule kõik inimesed oma eluga iseseisvalt toime, mille tõttu vajavad osa inimesi raskel eluperioodil tugivõrgustiku abi. Formaalsel võrgustikul on oluline roll kodututele järjepideva toetamise ja järelevalve osutamisel.

Paavel (2004) kirjeldab, et kodututele ja eluasemeprobleemidega inimestele on võimalik välja arendada toetavate teenuste süsteeme, mille võiks jagada kahte rühma: preventiivse iseloomuga teenused veel eluaset omavate inimeste toetamiseks ning resotsialiseeriva iseloomuga teenused koduta inimestele ühiskonnas osalemiseks ja tagasitoomiseks. Eestis on kodututele resotsialiseeriva iseloomuga teenuste pakkumisel esmaseid funktsioone täitvaid asutusi, kuid ei ole välja kujunenud resotsialiseerumist toetavate teenuste süsteemi, mis aitab kodutut sotsiaalselt tõrjutute sihtgrupist välja (Paavel, 2004: 110-111). Eestis on erinevaid resotsialiseeriva iseloomuga teenuseid, näiteks: rehabilitatsiooniteenused, erihoolekandeteenused (toetatud elamine, sotsiaaleluasemeteenus, kogukonnas elamine, jm), tugisikuteenused ja pakutakse toetavaid projekte erinevatele sihtrühmadele (tööealistele, toimetulekuprobleemidega, kinnipidamisasutusest vabanenutele, eakatele, puudega, sõltuvusprobleemidega, jm probleemidega inimestele).

2.3. Toetused ja teenused koduta inimestele Eestis

Teenuste või toetuste vajaduse määramisel hinnatakse koduta inimese toimetulekuvõimet. Toetuste määramisel ja sobivaimale teenusele suunamisel lähtutakse isiku terviseseisundist, sissetulekust ja tugiteenuste vajadusest. Teenuste osutamine ja inimese enda motiveeritus peaks tagama iseseisva toimetuleku igapäevaelu toimingutes, mis tuleb ka ühiskonnale kasuks.

Sotsiaalhoolekande seadusele (RT I 1995, 21, 323) tuginedes on koduta inimeste sotsiaalhoolekande korraldamine üldiselt kohaliku omavalitsuse vastutusse kuuluv. Selle sisuks on toimetulekuraskuste ennetamiseks, kõrvaldamiseks või kergendamiseks abi osutamine ja sotsiaalsete erivajadustega isiku sotsiaalsele turvalisusele, arengule ja ühiskonnas kohanemisele kaasaaitamine. Kohalik omavalitsus korraldab sotsiaalteenuste,

vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise ning määrab ja maksab sotsiaaltoetusi. (Sotsiaalhoolekande..., RT I 1995, 21, 323).

Vastavalt sotsiaalhoolekande seaduse (RT I 1995, 21, 323) §-le 2 on:

- *sotsiaalteenus* – isiku või perekonna toimetulekut soodustav mitterahaline toetus;
- *sotsiaaltoetus* – isiku või perekonna toimetuleku soodustamiseks antav rahaline toetus;
- *muu abi* – sotsiaalse keskkonna parandamisele ja sotsiaalse turvalisuse suurendamisele suunatud tegevus;
- *sotsiaalkorter* – munitsipaalomandis olev eluruum sotsiaalteenust vajavale isikule;
- *vältimatu sotsiaalabi* – piisavate elatusvahenditeta isiku olukorrale vastavad hädavajalikud sotsiaalhoolekandelised abinõud, mis tagavad vähemalt toidu, riietuse ja ajutise peavarju (Sotsiaalhoolekande..., RT I 1995, 21, 323).

Sotsiaaltoetused koduta inimestele

Tartu linnas ei ole kodututele eraldi loodud konkreetset sotsiaaltoetuse liiki, kuid suur osa kodututest on töövõimetus- või vanaduspensionärid, kellele on määratud puude raskusaste ja puude toetus. Seega on kodutu peamiseks sissetulekuks pension ja puudega inimese sotsiaaltoetus. Tartu linna arengukava 2013-2020 (2011) järgi rahastab Tartu linn igal aastal ravikindlustuseta isikute kulud ambulatoorse ja statsionaarse ravi osutamisel vastavalt raviasutuste esitatud arvetele (Tartu linna..., 2011). Koduta inimesetel on võimalus taotleda toetust ravikulude kompenseerimiseks ning dokumentide taotlemiseks. Tartu linn üldjuhul ei toeta kodutuid toimetulekutoetusega, kuna kodututel puuduvad eluasemekulud. Kodutuid toetatakse peamiselt erinevate sotsiaalteenustega.

Sotsiaalteenused koduta inimestele

Erinevatest allikatest lähtuvalt antakse järgnevalt ülevaade peamistest Eestis osutatavatest sotsiaalteenustest koduta inimestele, mis põhinevad samuti isiklikel kogemustel ja teadmistel sotsiaaltöötajana töötamisel Tartu linna asutus Varjupaigas.

Sotsiaaleluasemeteenus. Sotsiaaleluasemeteenust osutatakse isikule, kelle elukohaks on Eesti rahvastikuregistris märgitud Tartu linn ning, kes ebapiisavate füüsiliste võimete, psüühiliste erivajaduste ja materiaalse seisundi tõttu ei ole suuteline tagama eluruumi kasutamise võimalust (Sotsiaaleluasemeteenus, i.a.).

Sotsiaalmajutusteenus. Teenust osutatakse eluasemeta ja toimetulekuraskustes Tartu linna elanikele, kelleks võivad olla noored, eakad, puudega, kinnipidamisasutusest vabanenud, töötud, sõltuvus- ja terviseprobleemidega, psüühilise erivajadusega, endised lastekodu kasvandikud. Teenusel osutatakse sotsiaalnõustamist, juhendamist ning toimetulekut soodustavaid tugiteenuseid. Teenust osutab Tartu linna asutus Varjupaik alates 2009. aastast. Majutusruumid on ööpäevaringselt kasutatavad ning teenuse kasutajale on tagatud kõik vajalik. Teenuse hind kasutajale on 1,15 eurot ööpäev, umbes 35 eurot kuus. 2014. aastal kasutas teenust 46 inimest. Teenuse eesmärk on isiku toimetulekuvõime ja sotsiaalsete oskuste parandamine, mis võimaldab tal edaspidi iseseisvalt oma igapäevaelu korraldada ja eluruumi kasutamise toime tulla. (Sotsiaalmajutusteenus, i.a.).

Ajutise peavarju teenus. Täisealistele toimetulekuraskustes ja elukohata Tartu linna elanikele osutatav tasuta ööbimisteenus, mis kindlustab inimesele minimaalsetele tingimustele vastava peavarju ja pesemisvõimaluse. Alates 2015. a märtsist on teenus tasuline väljaspool Tartu sissekirjutusega isikutele – 8 eurot ööpäevas, esimesed viis päeva on tasuta. Teenust osutab Tartu linna asutus Varjupaik. Ööbima lubatakse teenuse kasutajad talvel alates kella 17-st õhtul, suvel 20-st õhtul ning lahkuda tuleb hommikul kell 8. Kohapeal on köök toidu valmistamiseks ja pesemisvõimalus. Voodikohti teenuse osutamiseks on 52, joobes isikutel võimaldatakse ööbida nn köetaval europõrandal. (Ajutine peavari, i.a.).

Päevakeskuse teenus kodututele. Teenust osutab Tartu linna asutus Varjupaik. Päevakeskus on lahti 8 – 17. Teenusel osutatakse sotsiaalnõustamist. Keskuses saab vaadata telerit, kasutada arvutit, valmistada sooja jooki ja toitu, on olemas pesemis- ja pesupesemise võimalus. Joobes isikuid lubatakse keskusesse tingimusel, kui nad ei häiri teisi kliente. (Päevakeskuse teenus kodututele, i.a.).

Vältimatu sotsiaalabi teenus. Vältimatu sotsiaalabiga tagatakse toit, riietus ja ajutine peavari piisavate elatusvahenditeta Tartu linna elanikele. Vältimatu sotsiaalabi liigid on toiduabi ja riideabi. Toidu- ja riideabi osutab EELK Tartu Pauluse Kogudus. Vältimatu sotsiaalabi taotlemiseks tuleb taotlejal esitada avaldus sotsiaalabi osakonna piirkonnakeskuse sotsiaaltöötajale. Teenuse eesmärgiks on kindlustada sissetulekuta inimesed toidu ja riietega. (Vältimatu sotsiaalabi osutamine Tartu linnas, i.a.). Lisaks on Tartu linna asutus Varjupaigale tehtavatest annetustest võimalik osutada kodututele riide- ja toiduabi. Samuti on käimas Euroopa Liidu toiduabi 2015-2018 projekt, mille raames jagatakse toiduabi kodutute oomajades viibivatele elukohata inimestele (Euroopa Liidu toiduabi 2015-2014, i.a.).

Võlanõustamise teenus. Alates jaanuarist 2015. a osutatakse võlanõustamise teenust Tartu linna elanikele. Võlanõustaja abistab võlgnevuste kaardistamisel, võlausaldajatega läbirääkimistel ning selgitab seadusest tulenevaid õigusi ja kohustusi. Teenuse pakkumisega alustati 2009. aastal, lisaks sotsiaalabi osakonna piirkonnakeskuste ja Tartu linna asutus Varjupaiga sotsiaaltöötajate poolt osutatavale esmatasandi võlanõustamisele, mida tehakse sotsiaalnõustamise, muu abistamise ja juhendamise raames. (Võlanõustamine, i.a.).

Sotsiaalnõustamise teenus. Sotsiaalhoolekande seadusele (RT I 1995, 21, 323) tuginedes on sotsiaalnõustamine isikule vajaliku teabe andmine sotsiaalsetest õigustest ja seaduslike huvide kaitsmise võimalustest, abistamine konkreetsete sotsiaalsete probleemide lahendamisel edaspidise toimetuleku soodustamiseks (Sotsiaalhoolekande seadus RT I 1995, 21, 323).

Rehabilitatsiooniteenus. Sotsiaalhoolekande seaduse (RT I 1995, 21, 323) järgi on rehabilitatsiooniteenuse eesmärk parandada puudega inimese iseseisvat toimetulekut, suurendada ühiskonda kaasatust ja soodustada töötamist või tööle asumist. Teenuse käigus hinnatakse isiku toimetulekuvõimet, nõustatakse erinevates valdkondades, tehakse ettepanekuid keskkonna kohandamiseks, abivahendi saamiseks ja kasutamiseks (Sotsiaalhoolekande seadus RT I 1995, 21, 323).

Igapäevaelu toetamise teenus. Sotsiaalhoolekande seaduse (RT I 1995, 21, 323) järgi on teenuse eesmärk isiku toimetuleku toetamine, ühisürituste ja huviringidesse kaasamine. Teenusele suunamiseks ei ole vaja isiklikku rehabilitatsiooniplaani, piisab psühhiaatri hinnangust (Sotsiaalhoolekande seadus RT I 1995, 21, 323).

Toetatud elamise teenus. Sotsiaalhoolekande seadusele (RT I 1995, 21, 323) tuginedes on toetatud elamise teenuse sihtrühmaks täisealised raske, sügava või püsiva psüühilise erivajadusega isikud, kellel on kehtiv rehabilitatsiooniplaan, milles on märgitud toetatud elamise teenus. Teenusele suunab Sotsiaalkindlustusamet (Sotsiaalhoolekande seadus RT I 1995, 21, 323). Psüühikahäirega isikuid on kodutute hulgas palju, mistõttu väldib antud teenus eelnimetatud sihtrühma sattumist tänavale.

Ööpäevaringne erihooldusteenus (hooldekodu). Sotsiaalhoolekande seaduse (RT I 1995, 21, 323) järgi suunatakse ööpäevaringsele erihooldusteenusele raske, sügava või püsiva füüsilise ja/või psüühilise erivajadusega järelevalvet vajavad isikud ning eakad (Sotsiaalhoolekande seadus RT I 1995, 21, 323). Koduta inimeste tervise halvenedes võivad isikud vajada ööpäevaringset erihooldusteenust, mida Tartu linn võib osaliselt finantseerida.

III. MOTIVATSIOONITEORIA

Selles peatükis antakse ülevaade astmelisest rehabilitatsioonist nn trepimudel ja „esmaelase” mudeli käsitlest. Nendes mudelites on motivatsiooni käsitus resotsialiseerumise protsessis käsitletud erinevalt positsioonilt. Formaalsel võrgustikul on oluline roll järjepidevalt koduta isikute motiveerimisel, jõustamisel ja toetamisel.

3.1. Astmeline rehabilitatsioon – trepimudel

Varjupaiga ja sotsiaalmajutusteenuse põhiteenuste struktuur koduta inimestele meenutab astmelist trepimudelit, mida kasutatakse kodutu toimetuleku ja tugiteenuste vajaduste hindamiseks. Mida kõrgemale isik ronib, seda rohkem privaatsust ja iseseisvust talle antakse. Sahlin (2005) uuringud on näidanud, et trepimudel on ebaõnnestunud, mis ei vähenda kodutust vaid pigem süvendab. Trepimudeli etappe on Sahlini (2005) järgi neli, milleks on informatsioon varjupaikadest, ajutise varjupaiga teenus, majutusteenus ja püsiv eluase (Sahlin, 2005). Eesti sotsiaaltöö praktika näitel on nendeks etappideks informatsioon varjupaigast, ajutine ööbimisteenus, majutusteenus, toetatud elamine, sotsiaaleluruum, üürikorter või isiklik eluruum. Astmetelt ülesliikudes suureneb iseseisvus ja järelevalve vajadus väheneb. Benjaminseni ja Dybi (2008) hinnangul kaasneb trepimudeliga eesmärgile tihti vastupidine efekt. Koduta inimesed jäävad ühele astmele pidama ega liigu sealt edasi või langevad madalamale (Benjaminsen ja Dyb, 2008). Tainio ja Fredrikssoni (2009) järgi sobib trepimudel nendele kodututele, kes on nõus elama enne järgmisele üleminekuetapile liikumist majutusteenusel, ning on motiveeritud ja otsustanud muuta oma eluviisi. Sealhulgas sõltuvusprobleemide kontrolli alla saamine (Tainio ja Fredriksson, 2009). Kliendi enda motivatsiooni puudumisel on oht langeda madalamale astmele, või jääda ühte etappi pidama. Kliendi motiveeritus ja eesmärgid iseseisva toimetuleku ja privaatsuse saavutamiseks on olulised. Houardi (2011) artiklis viidatakse trepimudelile kui sihikindlale arengule, mille eesmärk on kodutute resotsialiseerumine. Lõplikuks tulemuseks saab kodutu endale püsielukoha, kuid eelnevalt peab koduta inimene olema „sobiv” iseseisvalt eluruumil elama ja läbima trepimudeli astmed, mille tulemusel isik iseseisvub (Houard, 2011). Seega on oluline kodutu enda motiveeritus ning tahe enda elu muuta ja iseseisvalt toime tulla.

3.2. Esmalt eluaseme mudel

Esmalt eluaseme (*Housing First*) mudeli rakendamisel antakse kodutule kõigepealt püsiv eluase, eelnevaid trepimudeli etappe läbima ei pea. Johnseni ja Teixeira (2010) *Housing First* mudelis ei üritata klienti teha „sobivaks” püsival eluruumil elamiseks, vaid on pigem eelduseks, et parim viis valmistada kodutut iseseisvaks eluks on sõltumatu majutus. See mudel on rajatud esmalt eluasemele, mis jätab kõrvale ülemineku etapid (Johnsen ja Teixeira, 2010). Busch-Geertsema (2013) toob välja, et erinevalt trepimudeli lähenemisele, mis domineerib paljudes Euroopa riikides ning mille puhul peab kodutu olema „sobiv” enne, kui talle pakutakse pikaajalist stabiilset majutust, antakse kodutule esmalt eluase. *Housing First* ei tähenda ainult eluaset, vaid ka sotsiaalset tuge (Busch-Geertsema, 2013). Johnsen ja Teixeira (2012) teoorias peeti algselt eluaseme osutamist radikaalseks, isegi lohakaks lähenemiseks. Teenuse pakkujad ja poliitikud olid sellise lähenemise vastu, kuna inimeste majutamisel ilma vajaliku psühhiaatrilise ravita ja kainuseta võivad võimendada psüühilised sümptomid ja sõltuvusprobleemid (Johnsen ja Teixeira, 2012). Busch-Geertsema (2011) järgi on *Housing First* lähenemine arvatud efektiivseks võitlemisel pikaajaliste/krooniliste kodututega, mistõttu on esmalt eluaseme osutamise lähenemise vastu tuntud suurt huvi Euroopas. Busch-Geertsema (2011) kirjeldab, et *Housing First* projektid paigutavad koduta inimese püsieluruumi iseseisvalt elama ilma ühegi nõudeta, kuid eluaseme osutamine ei tähenda ainult majutamist, vaid ka olulist ja multidistsiplinaarset sotsiaalse toetuse pakkumist. Isikul tuleb samal ajal osaleda teraapiatel või püsida kainenena selleks, et mitte kaotada eluaset (Busch-Geertsema, 2011). Esmalt eluaseme mudelis on oluline rakendada tugiteenuseid, mis aitavad kodutul sõltuvusprobleemidest vabaneda.

IV. UURIMUSE MEETODIKA

Antud peatükis käsitletakse uurimuse probleemipüstistust, eesmärki ja ülesandeid. Antakse ülevaade uurimuse käigust ja ajakavast, meetodist ja andme kogumisest, sihtrühmast, uurimistöö eetilisest aspektist ja uurija reflektiivsusest ning probleemidest ja raskustest uurimuse läbiviimisel.

4.1. Probleemipüstitus

Kodututega töötamine on sotsiaaltöö praktikas suhteliselt uus valdkond, milles toimub pidev teenuste arenemine ning parendamine. Seetõttu loodab autor, et uuring on abiks spetsialistidele, kes puutuvad tööalaselt kokku koduta inimestega, samuti avardab maailmapilti ka ülejäänud ühiskonna liikmetel. Võib väita, et teema on aktuaalne ning vajab selgemat ja täpsemat kajastamist. Igapäevaelus võib kohata paljusid inimesi, kes ei mõista, mis on kodutus. Sellele küsimusele on üheselt mõistetavalt ja lühidalt üsna keeruline vastust anda, kuna sihtgrupi probleemide valdkond on laiahaardeline ja nende lahendamine hõlmab mitmeid erinevaid lähenemisi.

Koduta inimestel on konkreetsetest abistavatest teenustest tänaseni puudus. Teenuste puudus paistab tugevalt välja raske ja sügava psüühikahäirega ja/või tõsiste sõltuvusprobleemide all kannatvatel inimestel, kellel puudub elukoht või esinevad raskused elukohas viibimisel või selle säilitamises. Praegusel ajal osutatakse koduta inimestele rehabilitatsiooniteenuste raames majutusega erihoolekande teenuseid (toetatud elamine, sotsiaaleluruum, ööpäevaringsed erihooldusasutused, kogukonnas elamise teenus), mis on küll tõhusad, kuid ei sobi kõikidele koduta inimeste sihtgruppidele. Sotsiaaleluasemeteenust osutatakse Tartu linna poolt ka ilma rehabilitatsiooniplaanita. Kodutuse sihtrühma puhul ei ole ühest lähenemisviisi ega lahendusi. Kõik inimesed meie ümber on erinevad ja unikaalsed, kes soovivad elada võimalikult võrdväärselt teiste ühiskonna liikmetega, olla turvatud ja kaitstud.

4.2. Uurimuse eesmärk ja ülesanded

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on saada ülevaade Tartu linna Varjupaiga teenuse kasutajate elukäikudest ning mõtestada kodutute sotsiaalseid rolle ja kontekste.

Lähtuvalt eesmärgist on püstitatud järgnevad uurimisküsimused:

1. Kes liiguvad allakäigutrepist alla (ei rehabiliteeri), kelle olukord stabiliseerub, kuid nad ei iseseisvu toimetuleku mõttes (jäävad hoolekande süsteemi, lähevad teisele teenusele), kes liiguvad trepist üles (väljuvad hoolekandesüsteemist).
2. Millised on allakäiku ja millised resotsialiseerumist mõjutavad tegurid?
3. Kuidas mõjutab indiviidi toimetulekut mitteformaalse võrgustiku olemasolu või selle puudumine?
4. Kuidas mõjutab indiviidi formaalne võrgustik, millises seisundis klientidele on abi andmine rohkem ja millistele vähem tulemuslik?

4.3. Uurimuse käik ja ajakava

Enne empiiriliste andmete kogumist tutvus töö autor kodutust käsitleva kirjandusega, tegi selgeks uurimuse eetilise aspekti andmete kogumisel töökohal ning nende kasutamisest lõputöös.

Uurimuse ajakavast kinnipidamine osutus keeruliseks, kuna andmete kogumine ja süstematiseerimine ning töötlemine võttis info lünklikkuse tõttu planeeritust kauem aega. Andmeid hakati koguma alates 2014. a novembrist kuni 2015. a aprillini, mistõttu esialgses bakalaureusetöö kavandis koostatud ajakava nihkus edasi. Suurem osa tööst on vormistatud ja valminud 2015. a aprilli ja mai kuus.

4.4. Uurimismeetod ja andmete kogumine

Eestis sh Tartus on varasemalt läbiviidud nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid uuringuid kodutuse olemusest, taustast ja põhjustest, kuid sisuline sotsiaaltöö tulemuslikkus jääb mõnikord analüüsimata. Tuginedes praktilisele töökogemusele Varjupaigas on käesolev uurimistöö läbi viidud kvantitatiivset meetodit kasutades. Kvantitatiivse meetodi valiku põhjuseks oli ka lõputöö eesmärk. Antud meetod annab uusi perspektiive tõlgendamaks kodutusega seonduvaid nähtusi, mis põhinevad Varjupaiga teenuse kasutajate elukäikude analüüsil ja statistilistel andmetel. Käesolevas uuringus esitatakse töö tulemused Õunpuu (2014) järgi kvantitatiivselt arvudena ja statistikana, millele antakse seletusi ja ennustusi

sõnade ja kirjeldustena, põimides meetodi funktsioon tervikuks, mis võimaldab Firestone (1987) järgi erilaadse informatsiooni edasiandmist.

Käesolev uuring põhineb 2014. aastal Tartu linna Varjupaiga teenust kasutanud isikute dokumenteeritud andmetel. Uuringu andmete sisestamiseks ja töötlemiseks kasutati programme Microsoft Excel ning SPSS Statistic statistikaprogrammi. Andmete kogumisel on lisaks Tartu linna asutus Varjupaigas dokumenteeritud andmetele kasutatud rahvastikuregistri andmebaasi, dokumendihaldussüsteemi GoPro Case ja sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistrit (STAR).

Tartu linna asutus Varjupaigas sotsiaaltöötajana töötades tegi autor asutusesisest andmeanalüüsi 2014. aastal varjupaiga teenusel viibinud isikute kohta, et saada parem ülevaade eelmainitud asutuse poolt osutatavatest teenustest. Andmeanalüüsi läbiviimiseks aitas TLV SAO sotsiaaltöteenistuse peaspetsialist koguda andmeid, mis ei kajastu erinevatel põhjustel Varjupaiga andmebaasis. (Tartu linna Varjupaiga teenuse kasutajate sotsiaaleluasemeteenust taotlenud, psüühikahäirega ja puuet omavate isikute ning sissetuleku liigi kohta).

Kogutud andmestik koosnes järgnevatest andmetest: sugu, vanus, sissekirjutus, kodakondsus, perekonnaseis, tugivõrgustiku olemasolu ja selle toimimine, sissetulek, töövõime kaotus, määratud puude raskusaste, psüühikahäire või vaimupuude olemasolu, varjupaigas viibimise kestvus, sotsiaaleluasemeteenust taotlenud isikud jne.

Sotsiaaleluasemeteenuse kasutajate andmete töötlemiseks kasutati Microsoft Exceli programmis koostatud andmestikku ning selle täitmiseks oli koostatud juhend, mida aitas täiendada ja korrigeerida TLV SAO sotsiaaltöteenistuse peaspetsialist. Sotsiaaleluasemeteenuse taotlejate andmetes on käsitletud 2014. a Varjupaiga teenusel viibinud isikuid ning kasutatud perioodi 2001–2014, kuid andmekogumis süsteemid olid puudulikud 2004. kuni 2005. aastani. Seega alates 2004.–2005. aastatest on andmed korrektsed ja tõeselt fikseeritud. Sotsiaaleluasemeteenuse põhitaotlejaid 2014. a Varjupaiga teenuse kasutajatest (211 isikust) oli kokku 45 isikut, kellest osa taotlesid sotsiaaleluruumi korduvalt – kuni seitsmel korral. Lõputöös on käsitletud ainult esimest ja teist taotlemise korda, kuna alates kolmandast korrast on korduvtaotlejaid olnud vähe.

4.5. Uuritav sihtrühm

Käesoleva uurigu sihtrühmaks on 2014. a Tartu linna asutus Varjupaiga teenusel viibinud täisealised isikut.

4.6. Uurimuse eetiline aspekt ja uurija reflektiivsus

Lõputöö läbiviimiseks küsis autor luba Tartu linna asutus Varjupaiga juhatajalt ning konsulteeris TLV SAO sotsiaaltööteenistuse juhataja-sotsiaaltöö peaspetsialistiga.

Lõputöö koostamiseks kasutati dokumenteeritud andmeid, mida on esitatud üldistatul kujul.

Kuna lõputöö autor on tööalaselt tihedalt seotud kodutuse teemaga mõjutab see ka antud tööd, kuid üritati hoiduda emotsionaalsetest väidetest ja põhineda konkreetsetele numbritele ja faktidele, et uuring annaks tõeseid ja usaldatavaid tulemusi. Töös on kasutatud andmekogudes olemasolevat dokumenteeritud informatsiooni. Delikaatseid isikuandmeid kasutatud ei ole.

4.7. Probleemid ja raskused uurimuse läbiviimisel

Tartu Varjupaigas dokumenteeritud ja kogutud andmed on kohati puudulikud, mis on täiesti loomulik uurimuse sihtgruppi silmas pidades. Suur osa teenusel viibinutest on kasutanud ajutist ööbimisteenust lühiajaliselt ja/või ei ole kasutanud sotsiaaltöötaja teenust. Seega ei ole olnud tarvidust kaardistada isiku abivajadust. Koduta inimeste sihtgrupi puhul on keeruline koguda terviklikke andmeid, kuna tegemist on väga erinevate probleemidega isikutega, mis vajavad erisuguseid lahendusi. Andmete puudulikkus mõjutab ka uuringu tulemusi, kuna uurimuses on kasutatud olemasolevaid tõeseid andmeid, millele oli ligipääs.

V. UURIMISTULEMUSTE ANALÜÜS JA ARUTELU

Käesolevas peatükis käsitletakse 2014. a varjupaigateenusel viibinud isikute elukäike ning mõtestatakse kodutute sotsiaalseid rolle ja kontekste.

Esimeses peatükist on juba välja toodud kodutuse statistika all, et 2014. a kasutas varjupaigateenust 211 täisealist inimest, 180 meest (85,3%) ja 31 naist (14,7%). Viimase kümne aasta jooksul on varjupaigas olnud meeste osatähtsus püsivalt kõrgem naistest (vt tabel 2 lk 12). Sellist ebaproportsionaalsust teenuse kasutajate soo osas võib põhjustada nii üldine tendents varjupaiga teenuse kasutajatest kui ka spetsiaalselt naistele mõeldud varjupaikade olemasolu. Varjupaiga teenuse kasutajad soo ja vanuse järgi 1998-2013 (2014) uuringu andmetel on Eestis 2009–2013. aastate lõikes olnud meeste osakaal naistest suurem 7–20 % (vt lisa 2 lk 47).

2014. aastal on Tartu Varjupaigas 18–24aastaste osatähtsus teenuse kasutajate hulgas olnud 10,9%, 25–49aastaseid 29,4%, 50–64aastaseid 42,2% ja üle 65aastaseid 17,2%, mis näitab, et kõige rohkem on teenuse kasutajate hulgas olnud 50–64aastaseid isikuid. Viimasel kahel aastal (2013–2014) on kahekordistunud üle 65aastaste osatähtsus ning võrreldes 2013. a andmeid 2014. a on 18–24aastaste osatähtsus ligi poole võrra suurenenud (vt tabel 2 lk 12). Kas selline muster jätkub ka 2015. aastal, on raske ennustada. Nooremate, 18–24aastaste, osakaalu tõus on ehk tingitud suuremast riskikäitumisest, sõltuvusainete tarvitamisest või sissetulekute puudumisest ning üle 65aastaste kasvu põhjuseks Varjupaigateenuse kasutajate seas võib-olla vähene laste toetus, terviseprobleemid või ebapiisav pension äraelamiseks.

Suur osa Tartu Varjupaiga teenusel viibinutest peatus asutuses lühikest aega (kuni 1 nädal, 2014. a – 32,2%). 1–4 nädalat viibis varjupaigas 29% ning 1–3 kuud 12,3% teenust kasutanutest (vt tabel 3). Kuna teenust on kasutanud suur osa 61,2% lühiajaliselt – kuni neli nädalat, näitab see lühiajalisi tekkinud probleeme, mis on ehk lahenenud kiiresti.

Tabel 3. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad teenusel viibimise kestuse järgi, 2005–2014

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kokku	200	200	198	211	223	193	208	198	204	211
Kuni 1 nädal	102	70	68	95	83	59	102	55	72	68
1–4 nädalat	16	37	38	30	26	45	21	26	24	61
1–3 kuud	23	49	55	30	50	40	37	42	39	26
4–6 kuud	21	20	14	23	26	24	18	31	26	15
7–9 kuud	23	18	14	19	19	13	14	18	28	24
Üle 9 kuu	15	6	9	14	19	12	16	26	15	17
% Varjupaiga teenuse kasutajatest										
Kuni 1 nädal	51	35	34,3	45	37,2	30,6	49	27,8	35,3	32,2
1–4 nädalat	8	18,5	19,2	14,2	11,7	23,3	10,1	13,1	11,8	29
1–3 kuud	11,5	24,5	27,8	14,2	22,4	20,8	17,8	21,2	19,1	12,3
4–6 kuud	10,5	10	7,1	11	11,7	12,4	8,7	15,7	12,7	7,1
7–9 kuud	11,5	9	7,1	9	8,5	6,7	6,7	9,1	13,7	11,4
Üle 9 kuu	7,5	3	4,5	6,6	8,5	6,2	7,7	13,1	7,4	8

Kasutades Tartu Varjupaigateenust peab isikul olema Tartu linna sissekirjutus, mis suures osas nii ka on. 2014. a teenusel viibinutest oli 118 inimest (55,9%) Tartu sissekirjutusega, kuid oli ka neid, kes olid mujalt pärit 51 inimest (24,2%). Andmed sissekirjutuse kohta puudusid dokumentides 42 (19,9%) inimese kohta (vt tabel 4). Lähtuvalt Tartu linna asutus Varjupaiga põhimäärusest (2007) annab Varjupaik abi eelkõige Tartu linnas elavatele inimestele ning väljaspool oma elukohta viibivatele isikutele osutatakse abi kooskõlastatult isiku elukohajärgse omavalitsusega. Seetõttu mujalt pärit isikud suunatakse üldjuhul sissekirjutusjärgsesse omavalitsusse. Sellepärast puuduvad enamjaolt ka põhjalikud andmed nende isikute kohta.

Tabel 4. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad sissekirjutuse järgi, 2014

	Teenusel viibinud isikute arv	%-des teenuse kasutajatest
Tartu	118	55,9
Tartu maakond	18	8,5
Põhja-Eesti (Harju maakond)	5	2,4
Lääne-Eesti (Saare maakond)	1	0,5
Kesk-Eesti (Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond)	4	1,9
Kirde-Eesti (Ida-Viru maakond)	3	1,4
Lõuna-Eesti (Jõgeva, Põlva, Valga, Viljandi ja Võru maakond)	20	9,5
Andmed puuduvad	42	19,9
Kokku	211	100

Kodutute seas oli suur osatähtsus 2014. a Tartu Varjupaigas Eesti kodakondsusega isikutel (78,7%), kuid oli ka määratlemata ja Venemaa kodakondsusega isikuid (vastavalt 5,7% ja 2,8%) (vt tabel 5).

Tabel 5. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad kodakondsuse järgi, 2014

	Teenusel viibinud isikute arv	%-des teenuse kasutajatest
Eesti	166	78,7
Määratlemata	12	5,7
Venemaa	6	2,8
Andmed puuduvad	27	12,8
Kokku	211	100

Oluline on välja tuua ka Varjupaiga teenust kasutanute perekonnaseis. 2014. a seisuga viibis teenusel suuremalt jaolt vallalisi – 79 (37,4%) inimest ja lahutatuid 74 (35,1%). Vähemuses olid need, kes olid abielus või lesed (vastavalt 4,7% ja 3,8%) (vt tabel 6). Kuna lahutatud isikute osakaal on suhteliselt suur, võib see näidata purunenud suhteid nii abikaasa kui ka lastega (kui neid on), mis omakorda võib tulevikus põhjustada laste hoolimatuse vanematest.

Tabel 6. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad perekonnaseisu järgi teenusel viibimise ajal, 2014

	Teenusel viibinud isikute arv	%-des teenuse kasutajatest
Vallaline	79	37,4
Lahutatud	74	35,1
Abielus	10	4,7
Lesk	8	3,8
Andmed puuduvad	40	19
Kokku	211	100

Varjupaiga teenuse kasutanutest oli 2014. a mitteformaalne tugivõrgustik olemas 74,4% isikutest (vt tabel 7), kuid sisuliselt ei toiminud see 46,4% ja ainult 12,8% isikutest toimis lähedaste võrgustik (vt tabel 8). Tugivõrgustiku toimimise hindamise aluseks on võetud teenuse kasutaja tihe suhtlemine lähedastega, kes toetavad vajadusel materiaalselt, toiduga ja/või pakuvad moraalselt tuge. Kodututele on nende iseseisvaks toimetulekuks väga oluline toetavate lähedaste olemasolu, kuid suures osas tugivõrgustik siiski ei toimi. Selline olukord võib olla tingitud mitmetest teguritest, mis põhjustavad lähedaste tõrjutust. Näiteks võib tuua: perevägivald, hoolimatus lähedastest, sõltuvusprobleemid, kinnipidamisasutuses viibimine jne.

Tabel 7. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad mitteformaalse tugivõrgustiku olemasolu järgi teenusel viibimise ajal, 2014

		Teenusel viibinud isikute arv	%-des teenuse kasutajatest
Mitteformaalse tugivõrgustiku olemasolu	Jah	157	74,4
	Ei	26	12,3
Andmed puuduvad		28	13,3
Kokku		211	100

Tabel 8. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad mitteformaalse tugivõrgustiku toimimise järgi teenusel viibimise ajal, 2014

		Teenusel viibinud isikute arv	%-des teenuse kasutajatest
Tugivõrgustiku toimib		27	12,8
Tugivõrgustik ei toimi		98	46,4
Andmed puuduvad		86	40,8
Kokku		211	100

Suur osa Varjupaiga teenust kasutanud isikutest on töövõimetus- või vanaduspensionärid (vastavalt 41,7% ja 10,9%), kellele on määratud puude raskusaste (39,3%). Koduta isikute seas, kellele on määratud töövõime kaotus ja puue, on rohkem esindatud 80%-lise töövõime kaotusega keskmise ja raske puudega isikud (vastavalt 4,7% ja 11,4%) (vt tabel 9). Paljudele Varjupaiga teenuse kasutajatele ja uutele saabujatele abistatakse Varjupaigas koostöös pere- ja/või eriarstidega taotleda (sh pikenduste taotlused) töövõime kaotust ja/või puuet.

Tabel 9. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad töövõime kaotuse ja määratud puude raskusastme järgi teenusel viibimise ajal, 2014

		Määratud puude raskusaste				Kokku
		keskmine	raske	sügav	puuet ei ole	
Töövõime kaotus %-des	40	3 (1,4%)	-	-	7 (3,3%)	10 (4,7%)
	50	2 (0,9%)	-	-	3 (1,4%)	5 (2,4%)
	60	6 (2,8%)	-	-	3 (1,4%)	9 (4,2%)
	70	6 (2,8%)	-	-	2 (0,9%)	8 (3,8%)
	80	10 (4,7%)	24 (11,4%)	-	1 (0,5%)	35 (16,6%)
	90	3 (1,4%)	10 (4,7%)*	-	-	13 (6,2%)
	100	1 (0,5%)	3 (1,4%)	3 (1,4%)	1 (0,5%)	8 (3,8%)
Töövõime kaotust ei ole määratud		-	-	-	74 (35,1%)	74 (35,1%)
Vanaduspensionär		6 (2,8%)	6 (2,8%)	-	11 (5,2%)	23 (10,9%)
Kokku		37 (17,5%)	43 (20,4%)	3 (1,4%)	102 (48,3%)	185 (87,7%)**

*90% töövõime kaotuse ja raske puudega isikute seas on 2 isikut, kellele on määratud rahvapension

**Andmed puuduvad 26 (12,3%) inimese kohta

Andmed: TLV SAO, Tartu linna asutus Varjupaigas dokumenteeritud andmed

Suur osa varjupaigateenusel viibinutest (2014. aastal – 37%) omas töövõimetuspensioni ning 28,4% isikutel puudusid sissetulekud. Vanaduspensioni said 10,9% teenust kasutanutest. Samuti oli neid, kes ametlikult töötasid – 10% isikutest sh 3,8% töövõimetuspensionärid (vt tabel 10). Suurel osal teenust kasutanutest on töövõimetus- ja vanaduspension peamine elatusallikas, mis on oluline isiku toimetulekuks. Seevastu võib antud sissetulek kuluda esimestel pensionipäevadel (alates 5. kuupäevast) sõltuvusainetele nagu alkohol. Seega ainuüksi pension ei pruugi tagada iseseisvat toimetulekut ja esmatarbekaupadele ligipääsetavust. Teenust kasutanutele on oluline tulude ja kulude planeerimine ning teadvustamine, kuidas otstarbekalt kasutada oma sissetulekuid. Sealjuures on vajalik psühholoogiline nõustamine ja motiveerimine sõltuvusprobleemide kontrolli alla saamisest ja/või loobumisest.

Tabel 10. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad sissetuleku liigi järgi teenusel viibimise ajal, 2014

	Teenusel viibinud isikute arv	%-des teenuse kasutajatest
Töövõimetuspension	78	37
Töövõimetuspension ja ametlik töökoht	8	3,8
Vanaduspension	23	10,9
Rahvapension	3	1,4
Ametlik töökoht	13	6,2
Sissetulekud puuduvad	60	28,4
Andmed puuduvad	26	12,3
Kokku	211	100

Andmed: TLV SAO, Tartu linna asutus Varjupaigas dokumenteeritud andmed

Tartu Varjupaigateenust kasutanutest 2014. a oli psüühikahäire või vaimupuudega 19,9% isikuid. Psüühikahäiret või vaimupuuet ei olnud määratud 64,5% isikutest (vt tabel 11). Kodutute sihtgrupis on psüühikahäire või vaimupuudega inimesi suhteliselt palju. Seetõttu on abivajajale oluline luua toimiv koostöövõrgustik meditsiinitöötajate (psühholoogid, perearstid, eriarstid, jm), sotsiaaltöötajate ja teiste spetsialistide (tugiisikud, tegevusjuhendajad, nõustajad, jm) näol, kuhu on võimalusel kaasatud ka isiku lähedased. Sotsiaalvaldkonnas tuleb vahest ette olukordi, kus ühe abivajajaga töötab mitmeid erinevaid spetsialiste, kuid koostööd ei tehta või see ei toimi. Sel põhjusel ei pruugi klient saada õigeid teenuseid ega abi. Lisaks on tähtis antud sihtrühmaga töötavate spetsialistide väljaõpe ja leida efektiivseid abistamismeetodeid ning arvestada indiviidi eripäraga.

Tabel 11. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajad psüühikahäire ja vaimupuude olemasolu järgi, 2014

		Teenusel viibinud isikute arv	%-des teenuse kasutajatest
Psüühikahäire või vaimupuue	on	42	19,9
	ei ole	136	64,5
Andmed puuduvad		33	15,6
Kokku		211	100

Andmed: TLV SAO, Tartu linna asutus Varjupaigas dokumenteeritud andmed

Varjupaiga teenust 2014. a kasutanutest on sotsiaaleluruumi taotlenud põhitaotlejana esmakordselt 45 isikut ja nendest 18 isikut teist korda. Neljateistkümne aasta lõikes võeti 63-st taotlenud isikust sotsiaaleluruumi vajajana arvele 65,1%. 2014. a Varjupaigateenuse kasutajatest (211 inimest) on suhteliselt suur osa taotlenud sotsiaaleluasemeteenust. Lisaks üks isik kasutas teenust enne 2001. a. Sotsiaaleluruumi vajajana ei võetud arvele 25,4% isikuid (vt tabel 12). Sotsiaaleluruumi taotlejate seas on olnud tegemist pikaajaliste eluasemeprobleemidega isikutega. Elukohaga seotud küsimuste lahendamatus on olnud üheks probleemiks, mis neil on takistanud püsivalt iseseisvat toimetulekut.

Tabel 12. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajatest esimesel ja teisel põhitootlemise korral sotsiaaleluruumi arvele võtmise järgi, 2001-2014

		Kas võeti SER vajajana arvele?				Kokku
		jah	ei	Isik oli teenusel enne 2001 a	Isik oli arvel (ootejärjekorras peale esimest SER taotlemist)	
Kuna (mis aastal) on taotlenud SER-i põhi-taotlejana?	2001	5 (7,9%)	1 (1,6%)	1 (1,6%)	-	7 (11,1%)
	2002	1 (1,6%)	1 (1,6%)	-	-	2 (3,2%)
	2003	5 (7,9%)	2 (3,2%)	-	-	7 (11,1%)
	2004	2 (3,2%)	-	-	-	2 (3,2%)
	2005	1 (1,6%)	3 (4,8%)	-	-	4 (6,3%)
	2006	4 (6,3%)	-	-	-	4 (6,3%)
	2007	4 (6,3%)	-	-	-	4 (6,3%)
	2008	4 (6,3%)	-	-	-	4 (6,3%)
	2009	1 (1,6%)	2 (3,2%)	-	-	3 (4,8%)
	2010	1 (1,6%)	1 (1,6%)	-	-	2 (3,2%)
	2011	3 (4,8%)	1 (1,6%)	-	-	4 (6,3%)
	2012	1 (1,6%)	-	-	-	1 (1,6%)
	2013	2 (3,2%)	-	-	-	2 (3,2%)
	2014	7 (11,1%)	5 (7,9%)	-	-	12 (19%)
Isik oli arvel (ootejärjekorras peale esimest SER taotlemist)		-	-	-	5 (7,9%)	5 (7,9%)
Kokku		41 (65,1%)	16 (25,4%)	1 (1,6%)	5 (7,9%)	63* (100%)

*2014 aastal Varjupaiga teenust kasutanute (211 inimest) seast on taotlenud SER-i esimest korda 45 inimest ja nendest 18 inimest teist korda.

Andmed: TLV SAO

Sotsiaaleluruumi arvele võtmata jätmise peamiseks põhjuseks oli 31,2% (5 inimest) isikutest toetavama teenuse vajadus (toetatud elamine, hooldekodu) ja sügav alkoholiprobleem (vt tabel 13). Kõik viis inimest, kes vajasid toetavat teenust sattusid Varjupaika, kus hakati hindama ja tegelema klientide probleemidele lahenduste leidmisega. Nendest kolmele on Varjupaiga teenusel viibides koostatud rehabilitatsiooniplaan, mille alusel vajasid kaks klienti toetatud elamise teenust, üks hooldekodu teenust ning kahel ülejäänud isikul oli sügav alkoholiprobleem. Seega ei olnud võimalik neid isikuid arvele võtta. Kliendid, kes suunati toetatud elamise teenusele, liikusid trepimudeli teooria kohaselt järgmisele üleminekuetapile, millelt on võimalik edasi liikuda nt sotsiaaleluruumi või üürikorterisse. Isik, kellele oli antud hooldekodu võimalus, ei soovinud teenust kasutada ja alkoholiprobleemidega isikud viibisid 2014. a lõpuks Varjupaiga teenusel.

Samuti ei võetud arvele 31,2% (5 inimest) isikuid, kellele kuulus kinnisvara või kinnisvara müügist saadud tulu, mis tagaks isikule eluruumi kasutamise võimaluse (vt tabel 13). Nendest isikutest kahele eraldati teisel taotlemise korral sotsiaaleluruum. Põhjuseks oli ühe isiku puhul, et talle ei õnnestunud koos Varjupaiga sotsiaaltöötajate abiga kinnisvara turult üürikorterit leida ja iseseisva toimetuleku tagamiseks vajab ta sotsiaaleluruumi. Teisele kliendile koostati enne teist korda taotlemist rehabilitatsiooniplaan, mille alusel vajab isik sotsiaaleluasemeteenust koos tugiisikuteenusega. Ülejäänute kohta konkreetsed andmed puuduvad kuna sotsiaaleluruumi taotleti enne 2005. a.

Tabel 13. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajatest esimesel ja teisel taotlemise korral põhitaotlejana sotsiaaleluruumi arvele mitte võtmise põhjuste järgi, 2001-2014

	Millistel põhjustel ei võetud SER vajajana arvele?	Teenusel viibinud isikute arv	%-des teenuse kasutajatest
1	Isik vajab tulenevalt oma terviseseisundist suurema toetusega teenust kui seda on sotsiaaleluasemeteenus	5	31,2
2	Isik tuleb iseseisvalt toime ja ei vaja sotsiaaleluasemeteenust	1	6,3
3	Isikule kuulub kinnisvara ja/või kinnisvara müügist saadud tulu võimaldaks isikul tagada endale eluruumi kasutamise võimaluse või isik omab elamispinna kasutamise võimalust.	5	31,2
4	Ei ole linna elanik või andmed elukoha kohta puuduvad	1	6,3
5	Isik vajab tulenevalt oma terviseseisundist suurema toetusega teenust kui seda on sotsiaaleluasemeteenus ja taotleja ei ole linna elanik või andmed elukoha kohta puuduvad.	1	6,3
6	Arvele mittevõtmise põhjus ei ole teada (andmed puuduvad)	3	18,7
Kokku		16	100

Andmed: TLV SAO

Sotsiaaleluruumi arvele võtmise peamisteks põhjusteks oli kehv materiaalne seisund ning kombinatsioon kehvast materiaalsest seisundist koos ebapiisavate füüsiliste võimete ja psüühilise erivajadusega kokku võetuna 75,6% (vt tabelis 14 teine ja kolmas põhjus). Seda võimendas veel füüsiline ja vaimne puue (vt tabelis 14 esimene ja kolmas põhjus) kokku 34,2% isikul (vt tabel 14). Küllaltki selgelt tuleb andmetest välja, et tegu on olnud peamiselt majanduslikus mõttes vaeste linlastega ning järgnev oluline faktor on füüsiline ja vaimne toimetulematus.

Tabel 14. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajatest esimesel ja teisel taotlemise korral põhitaotlejana sotsiaaleluruumi arvele võtmise põhjuste järgi, 2001-2014

	Millistel põhjustel võeti SER vajajana arvele?	Teenusel viibinud isikute arv	%-des teenuse kasutajatest
1	Isik ei ole ebapiisavate füüsiliste võimete või psüühilise erivajaduse tõttu suuteline tagama endale eluruumi kasutamise võimalust	2	4,9
2	Isik ei suuda materiaalse seisundi tõttu tagada endale eluruumi kasutamise võimalust	19	46,3
3	Isik ei ole ebapiisavate füüsiliste võimete või psüühilise erivajaduse tõttu suuteline tagama endale eluruumi kasutamise võimalust ja isik ei suuda materiaalse seisundi tõttu tagada endale eluruumi kasutamise võimalust	12	29,3
4	Arvele võtmise põhjus ei ole teada (andmed puuduvad)	8	19,5
Kokku		41	100

Andmed: TLV SAO

Sotsiaaleluruumi üürilepingu lõpetamise põhjustest tuleb välja, et ainult üks (4%) inimene on läinud tavaeluruumi, kuid paari aasta möödudes jäi isik eluruumist ilma ja sattus varjupaigateenusele. Sotsiaaleluruumi üürilepingu lõpetasid ennetähtaegselt kolm isikut (12%), mille põhjuseks oli kahel inimesel ebarahuldav eluruumi seisukord ning asuti ööbima Varjupaika. Üks isikutest asus elama kuni suhete katkemiseni tuttava üürikorterisse, misjärel kolis sugulase juurde ja lõpuks jõudis Varjupaiga teenusele. Teise sotsiaaleluruumi paigutati neli (16%) inimest, mille peamiseks põhjuseks oli soov vahetada keskkonda. Neist üks isik paigutati teise eluruumi seoses sotsiaalkorteri remondiga. Põhiliseks sotsiaaleluruumi lepingu lõpetamise põhjuseks oli lepingu tingimuste rikkumine (seitsmel inimesel, 28%) (vt tabel 15). Antud tabeli andmetest tuleb välja, et lepingu lõpetamise põhjused on olnud pigem negatiivse sisuga. Seetõttu võib eeldada, nii trepimudeli kui ka esmalt eluaseme teooria järgi, et nendele inimestele ei ole sotsiaaleluruum olnud piisavaks motivaatoriks iseseisvalt toime tulema. Sel põhjusel võib oletada, et tegemist on suhteliselt haavatava ja mõjutatava sihtrühmaga, kes vajaksid ehk suurema toetusega teenust, kui seda on sotsiaaleluasemeteenus.

Tabel 15. Tartu linna asutuse Varjupaiga teenuse kasutajatest esimesel ja teisel taotlemise korral põhitaotlejana sotsiaaleluruumi üürilepingu lõpetamise põhjuste järgi, 2001-2014

	Millistel põhjustel üürileping lõpetati?	Teenusel viibinud isikute arv	%-des teenuse kasutajatest
1	Üürnik ise lõpetas üürilepingu ennetähtaegselt	3	12
2	Üürnik rikkus üürilepingu tingimusi ja/või sotsiaalmaja kodukorda ja/või teiste üürnike rahu ja/või üürnik tarbis alkoholi või narkootilisi aineid või viibis joobeseisundis sotsiaaleluruumis ja/või võlgnevuste tõttu	7	28
3	Üürnik on lahkunud sotsiaaleluruumist ning tema kohta pole saadud andmeid ühe kuu jooksul või korter on mahajäetud	5	20
4	Üürnik on lahkunud sotsiaaleluruumist ning on andmeid, et ta on elama asunud mõnele teisele elamispinnale või sotsiaalmajutusteenusele	1	4
5	Üürnik on paigutatud kinnipidamiskohta	1	4
6	Võlgnevuse tõttu	2	8
7	Isik paigutati teise eluruumi	4	16
8	Isik sõlmis tavaüürilepingu	1	4
9	Andmed puuduvad	1	4
Kokku		25	100

Andmed: TLV SAO

Kokkuvõtvalt väljus tabeli 16 andmetel hoolekandesüsteemist 4,8% isikutest (2,8% üürikorterisse ja 2% tuttavate/sugulaste juurde). Lisaks viibis aasta lõpuks 4,7% isikutest sotsiaaleluruumis. Nad jäid küll hoolekandesüsteemi, kuid on mingil määral rehabiliteeritud ning võib väita, et nad läksid trepist üles. Hoolekandesüsteemi jäid 41,3% isikutest (26,5% ajutisel peavarju teenusel püsivalt ja perioodiliselt viibijad, 9,5% sotsiaalmajutusteenusel viibijad, 3,3% hooldekodusse, 1% toetatud elamise teenusele ja 1% rehabilitatsiooniteenuseid pakkuvasse majutusüksusesse ja psühhiaatrikliinikusse). Surnuid oli aasta lõpu seisuga kokku 7,1% teenust kasutanutest (vt tabel 16). Suhteliselt suur osa on jäänud Varjupaiga teenustele, mistõttu võib eeldada, et kodutute sihtrühmale on toetavate teenuste ja järelevalve järgi sügav vajadust. Trepimudeli teooria järgi on paljud kodututest jäänud ühele astmele pidama või langenud madalamale. Seega vajavad nad tugivõrgustikult järjepidevat motiveerimist oma eluviisi muutmiseks ja iseseisval toimetulemisel.

Tabel 16. Tartu linna asutus Varjupaiga teenuse kasutajad hoolekandesüsteemi jäajate/väljujate ja teisele teenusele minejate järgi, 2014

	Kuhu on suundunud teenuse kasutaja Varjupaigast?	Teenusel viibinud isikute arv	%-des teenuse kasutajatest
1	Ajutisel peavarju teenusel püsivalt ja perioodiliselt viibis 2014 a jooksul	56	26,5
2	Sotsiaalmajutusteenusel viibis 2014 a lõpuks	20	9,5
3	Suunatud sissekirjutusjärgsesse omavalitsuspiirkonda	14	6,3
4	Sotsiaaleluruumi	10	4,7
5	Sotsiaaleluruumi ootejärjekorras	1	0,5
6	Hooldekodu teenusele	7	3,3
7	Üürikorterisse	6	2,8
8	Toetatud elamise teenusele	2	1
9	Toetatud elamise teenuse ootejärjekorras	2	1
10	Rehabilitatsiooniteenuseid pakkuvasse majutusüksusesse	1	0,5
11	Tuttavate/sugulaste juurde	4	2
12	Psühhiaatrikliinikusse	1	0,5
13	Surnud	15	7,1
14	Andmed puuduvad	72	34,1
Kokku		211	100

VI. JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD

Selles peatükis antakse ülevaade uuringu tulemuste järeldustest ning teenuste arendamise ja parendamise ettepanekutest.

Järeldused

Trepimudeli ja *Housing First* käsitlusest lähtudes on varjupaigateenusel olemas komponente mõlemast teoriast. Tartu Varjupaigas osutatavaid teenuseid (sotsiaalmajutusteenus, ajutise ööbimise teenus (voodikohad ja nn köetav põrand joores isikutele)) võib käsitleda nii *Housing First* kui ka trepimudeli teooriasse sobivaid. Sotsiaalmajutusteenusele võivad isikud saada eelnevalt teisi teenuseid läbimata, mistõttu on teenusel viibijad mingil määral rehabiliteeritud, kes lähevad trepist üles. Neil on võimalus liikuda teenuse korralduses kõrgemale, kuid ka langeda madalamatele astmetele.

Lähtudes uuringu tulemustest, on pikaajaliste eluasemeprobleemidega koduta inimeste sihtrühmale muutunud hulkurlus harjumuspäraseks. Seetõttu on neil raske iseseivalt toime tulla. Koduta inimesed on omandanud käitumismustri, mille tagajärjel satutakse sageli ja korduvalt varjupaigateenusle. *Housing First* teooria ei ole toimiv pikaajalise eluasemeprobleemide all kannatavate koduta inimeste sihtrühma puhul. Paljud kodutud on rehabiliteerimatud, mis võib tuleneda teenuste ja toetuste süsteemi puudulikkusest.

Kodutud vajavad pidevat sotsiaalnõustamist ja järelevalvet (maksete õigeaegsel tasumisel, sõltuvusprobleemide kontrolli alla saamisel jm). Teenused, kuhu kodutuid suunatakse, ei vasta nende tegelikele vajadustele.

Vähestel kodututel on toimiv mitteformaalne tugivõrgustik, mis on oluline toimetulekuraskustes isikutele individuaalsete oskuste ja teadmiste arendamiseks elus toimetulemisel. Samuti aitab lähedaste tugi kaasa resotsialiseerumisele. Ühtlasi ei pruugi ka ainuüksi lähedaste materiaalne, toiduabi ja/või moraalne tugi tagada isiku võimalikult iseseiva toimetuleku. Tihti ei ole lähedastel võimalust pakkuda eluaset või abi selle soetamiseks/üürimiseks, mistõttu sõltutakse sotsiaalabist.

Koduta isikud sõbrunevad tihti varjupaigateenusel viibivate inimestega, kellega igapäevaselt suheldakse. Kodutud on samuti ühiskonna liikmed, kes vajavad ühtekuuluvuse tunnet teistega ja olla aktsepteeritud. Sel põhjusel on raskendatud kodutu resotsialiseerimine. Loobudes

kodutu eluviisist kaotatakse sõbrad, kes uue käitumismustriga kaasa ei tule. Seega satuvad pikaajalised kodutud korduvalt varjupaigateenusele tagasi.

Formaalse võrgustiku abistamise mõju on tulemuslikum lühiajaliste eluaseme- ja muude probleemide tekkimisel, ning isikute puhul, kes on ise motiveeritud oma elukeskkonda ja eluviisi muutma.

Kodutuse tegeliku olemuse mõistmiseks ja arusaamiseks on vajalik tegeleda sügavamalt ja põhjalikumalt antud sihtrühma probleemidega. Kodutusega on seotud ka õpitud abitus. Kodutuse sihtrühma kuuluvatel inimesetel puudub sageli motivatsioon iseseisvalt toime tulla. Tihti on kodutu ise arvamusel, et nende püüdlused ei oma tähtsust, mida võimendab oluliste muutuste aeglane areng. Kodututele on oluline nende järjepidev toetamine ja toimiv tugivõrgustiku süsteem.

Ettepanekud

Koduta inimeste sihtrühmaga töötamine on sotsiaalvaldkonnas vähe arenenud, seetõttu on oluline arendada uusi teenuseid ja parendada olemasolevaid, mis tagaks kodutule võimalikult iseseisva toimetuleku.

Varjupaigas võiks olla psühholoogilise nõustamise teenus, kuna suur osa klientidest on multiprobleemsed, sh sõltlased. Psühholoog võiks käia 1 – 2 päeval nädalas, sõltuvalt teenuse vajadusest. Psühholoog abistaks klienti oma probleemide süvitsi mõistmisele ning selguksid kodutuse ja sõltuvusprobleemide põhjused. Tihti on psühholoogilist nõustamist osutavates asutustes pikad ooteajad (1 – 3 kuud), mistõttu vastuvõtuoja saabudes otsustavad paljud kliendid kohale mitte minna. Kuna ooteajad on pikad ja tihti vajatakse teenust kiiremini, võimaldaks psühholoogiline nõustamine ka teiste teenuste kvaliteeti tõsta. Lisaks oleks teenus kiiremini kättesaadav ja efektiivsem.

Luu Tartu Varjupaigaga sarnane järelevalvega, rehabiliteerivate teenustega (nõustamine, juhendamine igapäevaelutoimingutes, sõltuvusprobleemide kontrolli alla saamine) tasuline sotsiaalrajatusteenus, kus on võimalik viibida seni kuni on kindel, et isik koos tugiteenustega toime tuleb. Paljudele kodutuse all kannatavatele inimestele sobibki pikaajaliselt korrapidamissüsteemiga asutuses elamine. Teenus oleks mingil määral sarnane toetatud elamise teenusega, kuid asutuses oleks võimalik viibida multiprobleemsetel isikutel (sõltuvusprobleemid, psüühikahäire, jm), kes tulevad tugiteenuste osutamisel ja juhendamisel iseseisvalt toime. Tihti võib ette tulla, et sotsiaalrajatusteenusel tullakse tugiteenustega

iseseivalt toime, kuid sotsiaalkorterisse või mujale eluruumi suundudes on praktika näidanud, et paljud varjupaigateenusel viibinud isikud satuvad eluruumiga seotud probleemide tõttu korduvalt ja sageli uuesti varjupaika. Selline lähenemine teenusele aitaks vähendada pikaajalisi multiprobleemseid kodutuse probleeme.

Kokkuvõte

Kodutust käsitledes on tegemist laiahaardelise valdkonnaga, mis hõlmab erinevaid lähenemisi, probleeme ja lahendusi. Kodutust ei ole võimalik täielikult ära hoida, kuna on mitmeid erinevaid põhjuseid, mis tekitavad pidevat hulkurlust ja takistusi iseseisval toimetulekul.

Koduta inimeste resotsialiseerumise perspektiivid on suhteliselt kehvad, seda peamiselt pikaajaliste/krooniliste kodutute puhul. Pikaajalistel kodututel muutub hulkurlus harjumuslikuks, langeb motivatsioon enda aitamiseks ja iseseisval toimetulemisel.

Käesolevas töös uuriti Tartu linna Varjupaiga teenuse kasutajate elukäike, ning mõtestati kodutuse sotsiaalseid rolle ja kontekste. Töö annab analüüsiva ülevaate Tartu linna Varjupaiga klientide olukorrast ja probleemidest. Uuringu sihtrühmaks olid 2014. a Tartu linna asutus Varjupaiga teenusel viibinud 211 isikut. Uurimismeetodina kasutati kvantitatiivset lähenemist. Järgnevalt tuuakse välja uuringu põhitulemused:

1. Varjupaiga teenust kasutanutel oli paljudel olemas mitteformaalne tugivõrgustik, kuid sisuliselt toimis see vähestel. Kodututele on iseseisval toimetulemisel ja rehabiliteerimisel vajalik toetavate lähedaste tugi.
2. Suurel osal Varjupaiga teenust kasutanud isikutel oli peamiseks sissetulekuks töövõimetus- või vanaduspension. Seevastu ainuüksi sissetuleku olemasolu ei taga isikule iseseisvat toimetulekut ja esmatarbekaupadele ligipääsetavust. Seega on oluline parandada koduta inimeste raha kasutamise oskust.
3. Kodutute inimeste seas on suhteliselt palju psüühikahäire või vaimupuudega isikuid. Seetõttu vajavad kodutud pidevat järelevalvet, suunamist ja nõustamist.
4. Sotsiaaleluasemeteenust taotlenud isikud on peamiselt olnud pikaajaliste eluasemeprobleemidega, mis on olnud üks osa nende lahendamata murekoormast. Enamus sotsiaaleluruumi kasutanutest ei ole suutnud hoida eluruumi lepingutingimuste rikkumise tõttu. Paljud teenust kasutanutest vajavad toetavamalt teenust, kui seda on sotsiaaleluasemeteenus.
5. Sotsiaaleluasemeteenusele arvele võetute seas on peamiselt tegu olnud majanduslikus mõttes materiaalses vaesuses elavate inimestega ja veel füüsilise ja vaimse toimetulematusega.
6. Varjupaiga teenust kasutanutest on suur osa püsivalt viibinud või korduvalt sattunud varjupaika. Seetõttu vajavad kodutud järjepidevalt toetavaid teenuseid.

Kodutuse põhjuste tagajärgedega tegeletakse järjepidevalt, kuid samuti tuleks rohkem tähelepanu pöörata ennetustööle. Kodutuse probleemi leevendamiseks on vajalik arendada sihtrühmale osutatavaid teenuseid, lähenemisviise ja erinevaid lahendusi. Õigetel hetkedel ja varakult sekkudes on võimalik ära hoida kodutuse muutumist harjumuslikuks.

Kasutatud kirjandus

- 1) Aimre, I. (2013). *Sotsioloogia. 4. trükk*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- 2) Ajutine peavari (i.a.). Tartu linna koduleht. http://www.tartu.ee/?lang_id=1&menu_id=2&page_id=3620 25.04.2015
- 3) Benjaminsen, L. ja Dyb, E. (2008). The Effectiveness of Homeless Policies – Variations Among the Scandinavian Countries. *European Journal of Homelessness* 2, 45-67.
- 4) Berger, P., L. ja Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality*. USA: Penguin Books.
- 5) Busch-Geertsema, V. (2011). Housing First Europe: A „social experimentation project”. *European Journal of Homelessness* 5 (2), 209-211.
- 6) Busch-Geertsema, V. (2013). *Housing First Europe Final Report*. GISS Bremen, Germany.
- 7) Dobelniece, S. (2007). *Kodutus Lätis: põhjused ja lahendused*. Doktoritöö. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- 8) Ees mets, I. (2010). Kodutus ja kodutud. *Ajakiri Sotsiaaltöö* 4, 24-28.
- 9) *Eesti eluasemevaldkonna arengukava 2008–2013* (2008). Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. Heaks kiidetud VV poolt 17.01.2008.
- 10) Eesti statistika aastaraamat (2014). *Statistical Yearbook of Estonia (2014)*. K. Pöder (toim.). Tallinn: Statistikaamet.
- 11) Euroopa Liidu toiduabi 2015–2018 (i.a.). Eesti Toidupanga koduleht. <http://www.toidupank.ee/euroabi/> 25.04.2015
- 12) European Commission (2015). *Employment, Social Affairs and Inclusion*. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1061&langId=en> 08.02.2015
- 13) FEANTSA (2012). ETHOS Typology on Homelessness and Housing Exclusion, Brüssel: FEANTSA <http://www.feantsa.org/spip.php?article120&lang=en> 26.04.2015
- 14) FEANTSA (2014). What is Homelessness? FEANTSA koduleht. <http://www.feantsa.org/spip.php?article3381&lang=en> 26.04.2015

- 15) Firestone, W. A. (1987). The Rhetoric of Quantative and Qualitative Research. *Educational Researcher* 16 (7), 16-21.
- 16) Hess, B. B., Markson, E. W. ja Stein, P. J. (2000). *Sotsioloogia*. Tallinn: Külim.
- 17) Hollander, D., D. Ja Wilken, J. P. (2015). *Kuidas klientidest saavad kodanikud. Taastumise ja kaasatuse toetamine CARE metoodika abil*. M. Õunpuu (toim.). Tallinn: DUO kirjastus.
- 18) Houard, N. (2011). The French Homelessness Strategy: Reforming Temporary Accommodation, and Access to Housing to Deliver „Housing First”: Continuum or Clean Break? *European Journal of Homelessness* 5 (2), 83-98.
- 19) Johnsen, S. ja Teixeira, L. (2010). Staircases, Elevators and Cycles of Change. „Housing First” and Other Housing Models for Homeless People with Complex Support Needs. The Centre of Housing Policy, The University of York ja Crisis.
- 20) Johnsen, S. ja Teixeira, L. (2012). Doing it Already?: Stakeholder Perceptions of Housing First in the UK. *International Journal of Housing Policy* 12 (2), 183-203.
- 21) Keogh, C., O’Brien, K., K., Hoban, A., O’Carrol, A. ja Fahey, T. (2015). Health and use of health services of people who are homeless and at risk of homelessness who receive free primary health care in Dublin. *BMC Health Services Research* 15 (1), 1-8.
- 22) Kodutud Tallinnas (2012). Tallinna Sotsiaaltöö Keskus uuringu aruanne. http://www.swcenter.ee/site/data/10_kodutuuringuaruanne_1302.12_.pdf 27.05.2015
- 23) Kodutute öömaja ööbimiskohtade kasutamise uuring 2003-2013 (2014). Sotsiaalministeeriumi koduleht. <http://vana.sm.ee/nc/meie/statistika/sotsiaalvaldkond/sotsiaalhoolekanne/kodutute-oomaja-teenus.html?cid=1071&did=10986&sechash=2f0af1d6> 27.05.2015
- 24) Kõre, J. (2003). Kodutus ja sotsiaaltöö – Eesti lahendused. *Ajakiri Sotsiaaltöö* 1, 15-21.
- 25) Kährik, A., Tiit, E.-M., Kõre, J. ja Ruoppila, S. (2003). *Access to Housing for Vulnerable Groups in Estonia*. Tallinn: poliitikauuringute keskus Praxis.
- 26) Paavel, V. (2004). *Sotsiaaltöö ümber mõtestamine*. Tallinn: Avahoolduse Arenduskeskus.

- 27) Päevakeskuse teenus kodututele (i.a.). Tartu linna koduleht.
http://tartu.ee/index.php?lang_id=1&menu_id=0&page_id=3621 25.04.2015
- 28) Sahlin, I. (2005). The Staircase of Transition: Survival Through Failure. *The European Journal of Social Science Research* 18 (2), 115-135.
- 29) Sotsiaaleluasemeteenus (i.a.). Tartu linna koduleht.
http://www.tartu.ee/?lang_id=1&menu_id=2&page_id=353 25.04.2015
- 30) Sotsiaalhoolekande seadus (1995). RT I 1995, 21, 323.
- 31) Sotsiaalmajutusteenus (i.a.). Tartu linna koduleht.
http://www.tartu.ee/?lang_id=1&menu_id=2&page_id=4383 25.04.2015
- 32) Swärd, H. (1999). Homelessness in Sweden – discussion, patterns, and causes. *European Journal of Social Work* 2 (3), 289-303.
- 33) Tainio, H. ja Fredriksson, P. (2009). The Finnish Homelessness Strategy: From a „Staircase” Model to a „Housing First” Approach to Tackling Long-Term Homelessness. *European Journal of Homelessness* 3, 181-199.
- 34) Tartu linna arengukava aastateks 2013-2020 (2011). Lisa Tartu Linnavolikogu 16.02.2012 määruse nr 58 juurde.
<https://www.tartu.ee/data/Tartu%20linna%20arengukava%20aastateks%202013-2020.pdf>
- 35) Tartu linna asutus Varjupaik põhimäärus (2007). Lisa Tartu Linnavolikogu 28.06.2007 otsuse nr 259 juurde.
<http://info.raad.tartu.ee/webaktid.nsf/web/viited/VOLO2007062800259>
- 36) Tiit, E.-M. (2013). Leibkonnad ja perekonnad. 2011 aasta rahva- ja eluruumide loendus. Pressikonverents 28.08.2013. Eesti Statistika. (PowerPoint).
- 37) Teenuse kasutajad soo ja vanuse järgi 1998-2013 (2014). Sotsiaalministeeriumi koduleht.
<http://vana.sm.ee/nc/meie/statistika/sotsiaalvaldkond/sotsiaalhoolekanne/varjupaigategenus.html?cid=1403&did=10992&sechash=f59110b0> 29.04.2015
- 38) Varjupaigategenus (2014). Sotsiaalministeeriumi koduleht.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:prkTMWtE5jIJ:https://www.s>

m.ee/sites/default/files/content-
editors/Ministeerium_kontaktid/Statistika/Sotsiaalvaldkond/Sotsiaalhoolekanne/varjup
aigateenus_2009-2013.doc+&cd=2&hl=et&ct=clnk&gl=ee 27.05.2015

- 39) Võlanõustamine (i.a.). Tartu linna koduleht.
https://www.tartu.ee/?lang_id=1&menu_id=2&page_id=4381 25.04.2015
- 40) Vältimatu sotsiaalabi osutamine Tartu linnas (i.a.). Tartu linna koduleht.
http://www.tartu.ee/?lang_id=1&menu_id=0&page_id=3258 25.04.2015
- 41) Õunpuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Lisa 1. Euroopa kodutuse ja eluaseme puuduses isikute tüpoloogia ETHOS

		Alamkategoria		Eluase		Laiendatud otsing
Kategooria	PEAVARJUTA ISIKUD	1	Inimesed, kes elavad tänaval	1.1	Avalikud kohad, välistingimustes	Elatakse tänaval ja teistes avalikes kohtades välistingimustes, mis ei kvalifitseeru elamiseks kõlbliku kohana
		2	Inimesed, kes kasutavad hädaabimajutuse võimalusi	2.1	Kodutute öömaja	Kindla püsiva asu- või elukohata isikud
	KODUTUD	3	Inimesed, kes elavad kodututele ettenähtud majutuskohades	3.1 3.2 3.3	Kodutute varjupaik Sotsiaalmajutus-üksus Ajutine toetatud eluase	Viibimise periood neis asutustes on planeeritud lühiajalisena, ajutisena
		4	Inimesed naiste varjupaigas	4.1	Naiste varjupaik	Koduvägivalla all kannatada saanud naised, viibimine lühiajaline
		5	Inimesed, kes elavad immigrandidele ettenähtud asutustes	5.1 5.2	Vastuvõtu- väljasaatmiskeskus välisillegaalidele Välitööliste majutus	Lühiajaline majutus varjupaiga taotlejatele, illegaalidele
		6	Inimesed, kes vabanevad erinevatest institutsioonidest	6.1	Karistusasutused	Ei oma vabanemisjärgset õigust eluasemele
				6.2 6.3	Raviasutused * Lastekodud/laste asenduskodud	Institutsioonis viibimise aeg pikeneb, kuna ei ole eluaset, kuhu suunduda ravivajaduse lõppemisel Ei oma eluaset 18a. saamisel
	7	Inimesed, kes on kodutu staatuse tõttu saanud pikaajaliselt tugiteenuseid	7.1 7.2	Hooldekodud eakatele kodututele Toetatud eluase endistele kodututele	Pikaajaline viibimine (üle 1 aasta) institutsioonis kodutu staatuse tõttu	
	VÄHEVÄÄRTUSLIK JURIIDILISE KAITSETA ELURUUM	8	Inimesed, kelle eluase on ebakindel, kuna see ei kuulu neile	8.1	Ajutiselt sõprade/ sugulaste juures	Eluruum vastab küll nõuetele, kuid ei ole legaalselt seotud isikuga
				8.2	Ilma (all)üürilepinguta elamine	Elatakse eluruumis illegaalselt või seda ebaseaduslikult hõivates
8.3				Elamine ebaseaduslikult hõivatud elukohas (maal)	Elukoha (maa) ebaseaduslik hõivamine	

EBAKVALITEETNE ELURUUM	9	Väljatõstmise ohus elavad inimesed	9.1 9.2	(üüri)eluruumi lepingu sundlõppemine Väljatõstmine oma kodust	Väljatõstmine eluruumist on aktuaalne Võlausaldaja omab õigust vara maha müümiseks
	10	Inimesed, kes elavad vägivalda ohus	10.1	Politseis registreeritud juhtumid	Politsei on tegutsenud eesmärgiga kaitsta isikuid, kes on kannatanud kuriteo või koduvägivalla all
	11	Inimesed, kes elavad ajutistes, selleks mitte ettenähtud kohtades	11.1 11.2 11.3	Treilerid Eluruumiks mittesobivad ehitised Ajutised ehituslikud konstruktsioonid	Ei ole ette nähtud pikaajaliseks elamiseks Isetehtud varisemisohklikud varjualused, telgid, hurtsikud Pooleli ehitused või nende osad
	12	Inimesed, kes elavad puudulikes/ebasobivates elamistingimustes	12.1	Eluase ei ole sobiv elamiseks selle halva seisundi tõttu	Ametlikult tunnistatud varisemisohklikuks või eluruumina ebasobivaks
	13	Inimesed, kes elavad ülerahvastatuse tingimustes	13.1	Eluruumi suurus ei vasta seal elavate inimeste vajadustele ja kehtestatud normidele	Ametlikult tunnistatud liigväikeseks eluruumiks (ebapiisavalt ruutmeetreid või ebapiisav tubade arv) lähtudes seal elavate inimeste vajadustest ja normatiividest)
Märkus: lühiajalisuse all peetakse silmas perioodi, mis on lühem kui 1 aasta ; pikaajalisuse all perioodi, mis on pikem, kui 1 aasta. See määratlus on kooskõlas UNESCO/EUROSTATI 2006.a. Raportis soovitatud definitsiooniga.					

* sh sõltuvusravi/võõrutuse/rehabilitatsiooniasutused, psühhiaatria haiglas jms.

Allikas: FEANTSA (2012). ETHOS Typology on Homelessness and Housing Exclusion, Brüssel: FEANTSA

http://www.feantsa.org/spip.php?action=acceder_document&arg=219&cle=f7cc10e29f3ccd10c6b98f32198213e8064b3d7f&file=pdf%2Fee.pdf&lang=en 26.04.2015

Lisa 2. Eesti varjupaigateenuse täisealised kasutajad soo järgi, 2009–2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Kokku	1710	1946	1669	1552	1390
Mehed	1020	1053	906	851	747
Naised	690	893	763	701	643
% -des Varjupaiga teenuse kasutajatest					
Mehed	59,6	54,1	54,3	54,8	53,7
Naised	40,4	45,9	45,7	45,2	46,3

Andmed: Uuring „Teenuse kasutajad soo ja vanuse järgi 1998-2013” (2014), (autori arvutused).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Eleanoora Tint

(sünnikuupäev: 25.09.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
„TREPIST ÜLES VÕI TREPIST ALLA” – VARJUPAIGA TEENUSE KASUTAJATE
RESOTSIALISEERUMISE PERSPEKTIIVID TARTU LINNA VARJUPAIGA
KODUTUTE NÄITEL

mille juhendaja on Jüri Kõre

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 31.05.2015